

Editorial

Vážené čtenářky, vážení čtenáři¹,

letošní rok, je rokem důležitých výročí v moderní historii České republiky. V srpnu jsme oslavili 40. výročí okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy, v září uplynulo 70. let od uzavření Mnichovské dohody, a v říjnu oslavíme 90. let založení Československa. Všechna tato jubilea jsou úzce spojena s politikou. Té se věnuje také říjnové číslo Sociowebu, v němž se členové a členky oddělení Sociologie politiky zaměří na zhodnocení a analýzu parlamentních elit a zastupitelské demokracie u nás.

Příspěvky v tomto čísle spojuje vedle tématického zaměření na vývoj parlamentu v České republice také zdroj dat. Všechny příspěvky analyzují vybraná data longitudinálního výzkumu Parlamentu České republiky. Tento výzkum je od roku 1993 realizován oddělením Sociologie politiky (dříve Změna politického systému), a je důležitým zdrojem informací o procesech uvnitř Poslanecké sněmovny a Senátu, vztazích obou komor parlamentu k ostatním mocenským složkám, vlivech působících na zastupitele, jejich práci poslanců a postojích k různým společenským otázkám.

V prvním příspěvku proto Tomáš Lacina představí výzkum longitudinálního šetření členů Parlamentu ČR z pohledu témat a proměnných, které výzkumný tým sleduje. V letech 1993-2007 bylo dosud zrealizováno šest dotazníkových šetření mezi poslanci Poslanecké sněmovny PČR (v letech 1996, 1998, 2000, 2003 a 2007) a jeden výzkum senátorů Senátu PČR (2000). Jednotlivé výzkumy jsou koncipovány tak, aby vedle dlouhodobých trendů zachytily také aktuální problematiku. K dlouhodobým tématickým skupinám patří otázky: (1.) demografické a politické identifikátory poslanců; (2.) vztah k médiím; (3.) úlohy a práce poslance a funkce parlamentu; (4.) vztah poslance k poslaneckému klubu; (5.) názorová uskupení uvnitř politických stran; (6.) kontakty s institucemi, zájmovými skupinami a konzultanty; (7.) ovlivňování vlády a interpelace; (8.) vztah poslance k volebnímu obvodu; (9.) volby; (10.) postoje ke škále společenských a politických otázek; a (11.)

postoje k Senátu, k jeho pravomocem a úkolům, které byly začleněny do dotazníku v roce 2000. Tyto otázky byly v jednotlivých letech dále doplněny převážně postojovými otázkami týkajícími se aktuálních politických témat, konkrétně vstupu České republiky do Evropské unie, existence a pravomocí Senátu PČR, stejně jako pravomocí jednotlivých institucí v politickém systému ČR.

Komparativní pohled na názory a postoje poslanců Parlamentu České republiky nabízí příspěvek Petry Rakušanové a Zdenky Mansfeldové, které na základě dat longitudinálního šetření PS PČR zkoumají profesionalizaci parlamentních elit a její vliv na proměnu chápání poslaneckého mandátu. Příspěvek ukazuje, že v České republice dochází k profesionalizaci parlamentní elity – mezi lety 1990 a 2006 došlo k téměř padesáti procentnímu nárůstu počtu zastupitelů, kteří mají zkušenost s předchozím působením v parlamentu. Jako hlavní faktory ovlivňující chápání poslaneckého mandátu identifikuje příspěvek institucionální uspořádání (externí faktory) a vnímání akceptace rozhodnutí strany/poslaneckého klubu jako strategie znovuzvolení (interní faktory). Příspěvek poukazuje na fakt, že v České republice vedle profesionalizace dochází rovněž k ideologické homogenizaci poslaneckých klubů. Tím se částečně potvrzuje hypotéza autorek, že narůstající profesionalizace vede k užší vazbě poslanců na politickou stranu.

Barbora Stašková a Pat Lyons ve svých příspěvcích využívají data aktuálního šetření poslanců Parlamentu ČR. Pat Lyons zhodnocuje na základě klasifikace založené na podobnosti o ježkovi a lišce způsoby rozhodování českých poslanců. Kategorie lišky a ježka definuje příspěvek následujícím způsobem: lišky rády uplatňují znalost oboru a nejistota či mnohoznačnost jim nečiní žádné potíže. Naopak ježkům vyhovují sebevědomější názory na svět a dlouhodobá stanoviska. Jsou tedy čeští poslanci lišky nebo ježky? Příspěvek nachází mezi poslanci obě kategorie, a na základě komplexní analýzy dat představuje tři základní typy kognitivního stylu uvažování a rozhodování: (1) ježek-liška, (2) otevřenost-uzavřenost vůči novým myšlenkám a (3) pragmatičnost-dogmatičnost.

Barbora Stašková se ve svém příspěvku posouvá od lišky a ježky k medvědovi – tedy spíše k jeho porcování (porcování medvěda je parlamentní výraz pro proces schvalování státního rozpočtu, v němž se jednotliví poslanci snaží získat prostředky pro své volební obvody). Příspěvek

¹ Práce na tomto příspěvku byla podpořena projektem „Evropeizace politické reprezentace v České republice“ za podpory GA AV ČR (č. 407/07/1395, nositelka: PhDr. Zdenka Mansfeldová).

zjišťuje, že získávání prostředků pro vlastní volební obvod v tomto procesu je velmi citlivým tématem, které většina zastupitelů vnímá jako důležité, avšak většina má problém otevřeně se přihlásit k účasti na „porcování“.

Alžběta Bernardyová doplňuje příspěvky věnované postojům a názorům samotných poslanců pohledem z druhé strany, a to na mínění české veřejnosti o Parlamentu České republiky. Ve svém příspěvku se věnuje otázce důvěry občanů v Parlament ČR mezi lety 1996 až 2006. Dochází zde k názoru, že ačkoli je důvěra veřejnosti v Parlament dlouhodobě velmi nízká, je na druhé straně poměrně velmi stabilní.

V posledních příspěvcích srovnává Lukáš Linek hodnotové postoje politických elit a veřejnosti. Ve svém příspěvku vychází ze studie Philipa Converse, která poukazuje na fakt, že hodnotové postoje elit a veřejnosti jsou strukturovány odlišným způsobem, což může výrazně ohrozit efektivitu politické reprezentace. Příspěvek zjišťuje, že v České republice hodnotové systémy elit a veřejnosti ne zcela korespondují - liší se především struktura postojových dimenzí poslanců a veřejnosti, a také vazby mezi postoji - ty jsou u poslanců mnohem silnější. Hodnotové systémy politických elit přesněji odrážejí politické ideologie, s nimiž politické strany vstupují do politické soutěže a jež nabízejí veřejnosti. Naopak na straně veřejnosti nachází autor určitou nekoherenci ve vztahu k těmto ideologiím. To vede k faktu, že volba určité politické strany neznamena stoprocentní podporu jejího programu.

Autoři a autorky tohoto čísla Sociowebu doufají, že se jim podaří čtivou a zajímavou formou přiblížit čtenářům problematiku politických elit a vybraných aspektů fungování politiky v České republice.

Příjemné čtení,

Petra Rakušanová

petra.rakusanova@soc.cas.cz

Téma příštího čísla, připravovaného oddělením Gender a sociologie, zní: Právo pečovat a právo na péči - kdo, kdy a za jakých podmínek? Číslo bude zaměřeno na problematiku péče z široké perspektivy: péče o malé děti a péče o seniory, péče formální a neformální, institucionální podmínky péče a kombinování placené práce a péče.

«Teorie pro všechny»

»

Tematický vývoj proměnných v dotazníkovém šetření členů Poslanecké sněmovny PČR

Klíčová slova: parlament, politika

Počínaje rokem 1993, kdy byla spolu se vznikem samostatné České republiky původně Česká národní rada přeměněna v Poslaneckou sněmovnu, se oddělení Sociologie politiky Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. zabývá kontinuálním výzkumem dolní komory českého parlamentu. Primárním zdrojem poznatků o procesech uvnitř Poslanecké sněmovny, vztazích k ostatním mocenským složkám, vlivech působících na poslance, samotné práci poslanců a jejich postojích k různým otázkám se stala dotazníková šetření mezi zákonodárci.

Česká republika tak nastoupila trend, přítomný již v mnoha evropských zemích, kde se dotazníková šetření mezi poslanci národních parlamentů etablovala jako důležitý nástroj pro získání informací potřebných pro úvahy a hodnocení ohledně celkového vývoje a povahy demokracie (Linek 2005).

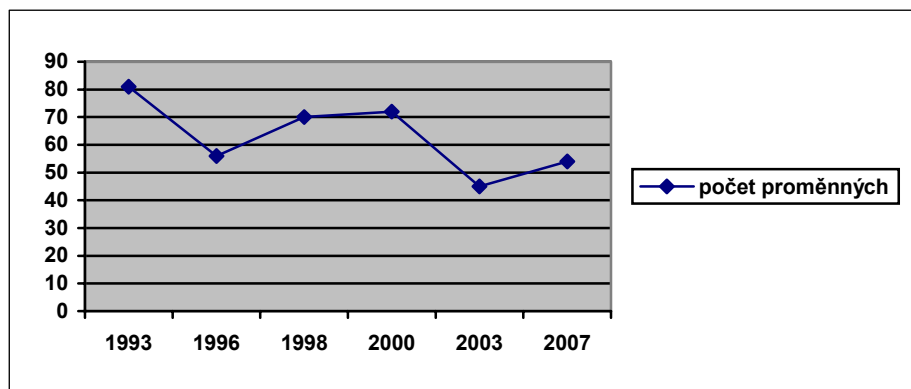
Do letošního roku bylo výzkumným týmem oddělení Sociologie politiky Sociologického ústavu AV ČR organizováno celkem šest dotazníkových šetření mezi poslanci Poslanecké sněmovny PČR a to v letech 1996, 1998, 2000, 2003 a 2007, realizovaných formou strukturovaných osobních rozhovorů. Zmíněná šetření tak pokrývají doposud všechna volební období Poslanecké sněmovny, což umožňuje sledování jednotlivých proměnných v čase a komparaci získaných dat. Tento příspěvek si klade za úkol stručně nastínit tematický vývoj těchto proměnných v průběhu dosavadního výzkumu.

Sledované proměnné lze zařadit do jedenácti kontinuálně používaných tematických skupin. Ty byly v určitých letech ještě doplněny převážně postojovými otázkami týkajícími se aktuálních politických témat, konkrétně vstupu České republiky do Evropské unie, existence a pravomocí Senátu PČR, stejně jako pravomocí jednotlivých institucí v politickém systému ČR.

První tematickou skupinou o které se zmíním jsou **demografické a politické identifikátory poslanců a jejich „background“**, tedy jakési rekrutační pozadí politických elit. Proměnné této tematické kategorie vykazují vysoký stupeň kontinuity - mnoho jich bylo sledováno v nezměněné podobě v průběhu celého dosavadního výzkumu. Jedná se zejména o základní údaje ohledně věku, pohlaví, dosaženého vzdělání a jeho typu, náboženské příslušnosti, dále pak od roku 1998 údaje o ekonomickém postavení a profesním zařazení

před prvním zvolením do Parlamentu apod. Politické identifikátory zahrnují údaje o členství a funkcích v politické straně, poslaneckém klubu, parlamentních výborech a informace ohledně předchozí politické kariéry v zastupitelských sborech. Poněkud výjimečný byl v rámci této tematické skupiny dotazník z roku 1993, který se navíc velmi detailně zaměřoval na ekonomické postavení domácností zákonodárců a také na politické konotace rodinného prostředí, z něhož vzešli. Šlo například o otázky týkající se členství rodičů v politické straně, zastávání politických i jiných funkcí některým z rodičů, přítomnosti či absence náboženské výchovy v rodině atd.

Graf 1.: Počet sledovaných proměnných v čase

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

V tematické kategorii **poslanec a média** byla dlouhodobě (1993-2000) sledována jednak důležitost, kterou poslanci přikládají jednotlivým médiím jako zdrojům informací pro svou poslaneckou činnost, za druhé pak důležitost publicity v jednotlivých médiích přisuzovaná poslanci z hlediska jejich osobní politické kariéry.

Poměrně rozsáhlou skupinu tvoří proměnné poskytující poznatky o **úlohách a práci poslance a funkcích parlamentu**. Ve všech provedených dotazníkových šetřeních byly sbírány názory poslanců na důležitost jednotlivých funkcí parlamentu a jejich reálné naplňování v daném funkčním období. V letech 2003 a 2007 byla doplněna otázka zaměřující se na důležitost jednotlivých úloh a funkcí poslance v parlamentním systému vlády. V letech 1998-2000 byl kladen důraz též na frekvenci vykonávání konkrétních činností spojených přímo s poslaneckou prací a na zdroje informací a kontaktů důležitých k práci poslance. V roce 1996 pak obsahoval dotazník v rámci této tematické kategorie ještě baterii otázek zjišťující celkovou spokojenost zákonodárců s legislativní činností Sněmovny, případné postrádání některých zákonů a jejich novelizací poslanci a hodnocení vlivů, které mohly přispět k nepřijetí takových zákonů.

Pro pochopení vnitřních procesů v poslaneckých klubech a výzkum stranické disciplíny při hlasování má zásadní význam tematická skupina proměnných, kterou můžeme nazvat **Poslanec a poslanecký klub, hlasování a disciplína**. Vysoký podíl proměnných v této tematické

skupině byl sledován skutečně kontinuálně po celou dobu dosavadního výzkumu. Jedná se o úlohu jednotlivých činitelů v rozhodovacích procesech poslaneckých klubů, hlasování poslance v případě rozdílného stanoviska klubu a poslance, snaha vedení politické strany ovlivňovat rozhodování poslaneckého klubu a převažující výsledky potenciálních sporů mezi vedením politické strany a poslaneckým klubem ohledně hlasování. Téma bylo postupně výzkumným týmem rozšiřováno. Od roku 2000 byla v dotaznících sledována míra hlasování vázaných stanoviskem poslaneckých klubů a hodnocení požadavků na stranickou disciplínu uvnitř poslaneckých klubů. Od roku 2003 dotazník obsahoval otázky zjišťující přítomnost frakcí v poslaneckých klubech a jejich povahu. V zatím posledním dotazníkovém šetření z roku 2007 byla přidána baterie otázek vytvářející hypotetické situace týkající se disciplíny hlasování při měnících se podmínkách vázanosti hlasování, navíc kombinující tyto situace s pravděpodobností možných sankcí přijatých proti poslanci, pokud by hlasoval proti doporučeným stanoviskům.

S výše zmíněnými frakcemi v poslaneckých klubech

úzce souvisí problematika **frakcí v politických stranách**. Analogické otázky jako v případě frakcí v klubech byly začleněny v letech 2003 a 2007.

Tradičním tématem výzkumu je vztah **poslance a voličů**. Absolutní většina proměnných byla v nezměněné podobě přítomna ve všech prováděných dotazníkových šetřeních. Vedle otázky sebevímání poslanců vzhledem k reprezentaci občanů či voličů tvoří od počátku jádro tohoto tématu spíše problematika kontaktu s voliči a efektivity různých forem působení voličů na poslance.

Mnohem méně frekventované bylo zastoupení otázek nabízejících poznatky o **stycích poslanců s institucemi, zájmovými skupinami a konzultanty**. V letech 1996 a 1998 byla v dotazníku zahrnuta pouze otázka zjišťující četnost kontaktů s členy vedení či sekretariátu strany, kteří nejsou členové vlády. Dotazník z roku 2000 se v tomto ohledu soustřeďuje na četnost konzultací a neformálních setkání s představiteli zájmových organizací apod., v roce 2007 byla zařazena otázka zjišťující frekvenci styků poslanců se zástupci jednotlivých institucí a skupin.

Další tematickou kategorií, která nemůže být opomenuta, soustřeďuje proměnné vypovídající o možnostech poslanců k **ovlivňování vlády a interpelacím** jako o jednom z nástrojů kontroly vlády poslanci. Ve všech šesti šetřeních bylo sledováno, zda se poslanci obrátili na některého z členů vlády s interpelací a případně s kým tuto interpelaci předem projednávali. Vždy byla také přítomna problematika efektivity jednotlivých

prostředků k ovlivnění činnosti vlády. Do roku 2000 byly v dotazníku zařazeny otázky zaměřující se na aktéry určující hlavní směr vládní politiky a postojové otázky týkající se koaličních vládních dohod.

V roce 2007 se objevuje téměř nové téma **vztahu poslance k volebnímu obvodu**, za který byl zvolen. Tento vztah byl zkoumán konkrétně v kontextu zákona o státním rozpočtu, tedy jak je pro poslance důležité snažit se získat prostředky ze státního rozpočtu pro svůj volební obvod, resp. jakým způsobem a zda se o to během projednávání zákona pokusil. Předtím se problematika vztahu poslance k volebnímu obvodu objevila pouze v dotazníku z roku 1993, kde se však týkala reprezentace daného regionu poslancem, který byl v tomto regionu zvolen.

Téma **voleb** se objevovalo do roku 2000 prostřednictvím otázky pátrající po potenciálním usilování poslanců o ostatní politické funkce za předpokladu, že by přestali být poslanci. Mezi lety 1998 – 2003 byla také kladena otázka, zda bude poslanec kandidovat i v příštích sněmovních volbách. Tato kategorie byla rozšířena o další proměnné v letech 2003 a 2007, kdy byly doplněny otázky zaměřující se na volební kampaň, zejména na využití vlastních finančních prostředků a vedení osobní volební kampaně. Dále se jednalo o otázku související s nominačními procesy uvnitř politických stran.

Samostatnou kategorií proměnných jsou **postojové otázky**, zaměřené na širokou škálu společenských a politických problémů. Z hlediska kontinuity byly nejčastější otázky ohledně pravo-levé orientace názorů, přesněji otázky umožňující respondentovi sebeidentifikaci na škále pravice-levice, případně určení pozice voličů určité politické strany na této škále. Tyto otázky byly do dotazníku zařazeny mezi lety 1993 a 1998 a v roce 2007. Postojové otázky byly obecně ve vyšší míře zastoupeny pouze v dotazníku z roku 1993 a v dotazníku z roku 2007. V roce 1993 byl častým bytí ne jediným tématem hodnotový liberalismus versus konzervativní hodnoty. V roce 2007 pokrývaly postojové otázky témata ideologie, způsobu myšlení politických elit, celospolečenské otázky

a zcela nově téma postojů poslanců k jednotlivým politickým stranám a politikům, prostřednictvím tzv. „postojového teploměru“.

V samotném závěru tohoto stručného přehledu nejdůležitějších témat proměnných dotazníkových šetření realizovaných v dolní komoře Parlamentu ČR členy výzkumného týmu oddělení Sociologie politiky SOÚ AV ČR, v.v.i je třeba pro úplnost zmínit tři tematické skupiny proměnných, které byly jednorázově zařazeny v důsledku aktuálních důležitých politických procesů. Jedná se o problematiku spojenou s faktickým vznikem horní komory PČR - Senátu, o problematiku vstupu do EU a o problematiku pravomocí ústavních institucí. Baterie otázek zkoumající **postoje poslanců k horní komoře Parlamentu**, k jejím pravomocem a úkolům byla začleněna do dotazníku v roce 2000.

V roce 1998 byly součástí výzkumného dotazníku otázky týkající se **připravovaného vstupu do EU**, výhod členství v EU, informační kampaně a participaci v ní apod. Některé z těchto otázek se opakovaly i v roce 2000, přičemž zůstaly hlavně otázky zaměřující se na výhody/nevýhody členství v EU a kontakty s institucemi zabývajícími se problematikou EU. V roce 2000 byly sledovány také **postoje poslanců k pravomocem jednotlivých ústavních institucí**, konkrétně prezidenta republiky, ústavního soudu a VÚSC (krajů).

Zdroje

- Linek, L. 2005. *Surveys of MPs and Senators in the Parliament of the Czech Republic between 1993 and 2005*, Sociologický časopis, Vol. 41, No. 3

- Vlastní analýza dotazníků užitých při šetření mezi členy PSP ČR mezi lety 1993-2007, archiv oddělení Sociologie politiky, SOÚ AV ČR, v.v.i

Tomáš Lacina

tomas.lacina@soc.cas.cz

Příloha

Tab. 1.: Přehled otázek pokládaných v průběhu dosavadního šetření 4x a více

Demografie, politické identifikátory, background	1993	1996	1998	2000	2003	2007
Byl jste poslancem některého zastupitelského sboru již před tímto volebním obdobím? Pokud ano, ve kterém roce poprvé?	X		X	X	X	X
Do jakého zastupitelského orgánu jste byl poprvé zvolen?	X		X	X	X	X
Za jaký volební kraj jste byl zvolen?	X	X	X	X	X	X
Jste členem poslaneckého klubu? Pokud ano, kterého?	X	X	X	X	X	X
Které politické strany jste členem?	X	X	X	X	X	X
Vykonáváte ve straně nějakou funkci?	X	X	X	X	X	X
O jakou funkci se jedná?	X	X	X	X	X	X
Ve kterém parlamentním výboru pracujete?	X	X	X	X	X	X
V jaké funkci?	X	X	X	X	X	X
Ve kterém roce jste se narodil (a)?	X	X	X	X	X	X
Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?	X	X	X	X	X	X
Na jakém typu školy jste toto vzdělání získal(a)?	X	X	X	X	X	X
Jaké bylo Vaše zaměstnání v okamžiku před zvolením do parlamentu?	X		X	X	X	
„ Jaká byla Vaše profese, případně pracovní zařazení ve Vašem hlavním zaměstnání před prvním zvolením do Parlamentu? Jakou práci jste vykonával/a?“			X	X	X	X
Řekněte mi prosím, zda někdo z Vašich nejbližších příbuzných byl poslancem nějakého zastupitelského sboru dříve, než jste se stal poslancem Vy?	X		X	X	X	
Které politické strany jste členem?	X	X	X	X	X	X
Poslanci a média	1993	1996	1998	2000	2003	2007
Mohl byste uvést, jak důležitá jsou média, která Vám budu číst, jako zdroj informací pro Vaši poslaneckou činnost?	X	X	X	X		
Mohl byste uvést, jak důležité je pro Vaši politickou kariéru, aby se o Vás zmínila média, která Vám budu číst?	X	X	X	X		
Úlohy poslance, práce poslance, funkce parlamentu						
Za jak důležité považujete podle Vašich zkušeností následující činnosti parlamentu?	X	X	X	X	X	X
A nyní by nás zajímalo, jak podle Vašeho názoru stávající parlament plnil tyto funkce?	X	X	X	X	X	X
Můžete uvést tři parlamentní výbory, které mají podle Vás nejvyšší prestiž?	X	X	X	X	X	
A nejnižší prestiž?	X	X	X	X	X	
Poslanec a poslanecký klub/disciplína, hlasování	1993	1996	1998	2000	2003	2007

Na rozhodování v parlamentních klubech se podílejí všichni jejich členové a funkcionáři - zpravidla někteří více a někteří méně. Kdo má ve Vašem klubu obvykle největší vliv na důležitá rozhodnutí?	X	X	X	X	X	X
Je to tak podle Vašeho názoru správné nebo by měl mít hlavní vliv na rozhodování někdo jiný - a kdo?	X	X	X	X	X	X
Poslanec může mít jiný názor než poslanecký klub; jak má potom podle Vašeho názoru hlasovat?	X	X	X	X	X	
Myslíte si, že vedení strany často ovlivňuje rozhodování Vašeho poslaneckého klubu?	X	X	X	X	X	X
Když vznikl v tomto volebním období názorový rozdíl mezi Vaším poslaneckým klubem a vedením strany, kdo měl zpravidla poslední slovo?	X	X	X	X	X	X
Poslanec a voliči	1993	1996	1998	2000	2003	2007
Předpokládejme, že poslanec má jiný názor na určitý problém než jeho voliči. Měl by pak hlasovat:	X	X	X	X		X
Vy sám osobně se považujete v první řadě za zástupce	X	X	X	X	X	X
Přečtu Vám některá témata a Vy mi, prosím, řekněte, zda se při Vašem kontaktu s voliči vyskytují často, občas nebo nikdy:	X	X	X	X	X	
Přečtu Vám některé formy účasti voličů na politice a Vy mi, prosím, řekněte, jestli je považujete za žádoucí či nikoli:	X	X	X	X		
Různé skupiny obyvatel a organizace se různými způsoby pokoušejí ovlivňovat poslance. Které z těchto způsobů považujete za nejefektivnější? Vyberte nejvýše tři z nich.	X	X	X	X	X	X
Se kterými z nich máte za své funkční období osobní zkušenost?		X	X	X	X	X
Přečtu Vám některá témata a Vy mi, prosím, řekněte, zda se při Vašem kontaktu s voliči vyskytují často, občas nebo nikdy:	X	X	X	X	X	
Přečtu Vám některé formy účasti voličů na politice a Vy mi, prosím, řekněte, jestli je považujete za žádoucí či nikoli:	X	X	X	X		
Různé skupiny obyvatel a organizace se různými způsoby pokoušejí ovlivňovat poslance. Které z těchto způsobů považujete za nejefektivnější? Vyberte nejvýše tři z nich.	X	X	X	X	X	X
Se kterými z nich máte za své funkční období osobní zkušenost?		X	X	X	X	X
Ovlivňování vlády, interpelace	1993	1996	1998	2000	2003	2007
Obrátil jste se někdy z vlastní iniciativy na vládu nebo na některého z jejích členů s interpelací?	X	X	X	X	X	X
Pokud připravujete interpelaci, projednáváte ji předem s:	X	X	X	X	X	X
Jak efektivní jsou podle Vašeho názoru následující prostředky k ovlivnění činnosti vlády:	X	X	X	X	X	X
Kdo by měl podle Vás určovat hlavní směr vládní politiky? Měl by to být:	X	X	X	X		
Kdo podle Vás určuje hlavní směr vládní politiky?	X	X	X	X		
Na vládní koaliční dohody existují různé názory. Řekněte mi prosím, nakolik souhlasíte nebo nesouhlasíte s výroky, které Vám přečtu.	X	X	X	X		
Poslanec a volby	1993	1996	1998	2000	2003	2007
Předpokládejme, že byste přestal(a) být poslancem. Do jaké míry byste potom usiloval(a) o funkce, které	X	X	X	X		

Vám budu číst?						
Postoje	1993	1996	1998	2000	2003	2007
Jak jsou orientovány Vaše názory?	X	X	X			X
Jak by se umístili voliči Vaší strany?	X	X	X			X

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

»

Pohled parlamentních elit na demokracii a povahu zastupitelské demokracie v České republice: Vývoj prvních patnácti let²

Klíčová slova: demokracie, parlament, politika

Jednou ze základních premis moderní zastupitelské demokracie je výkon moci volenými zástupci občanů, kteří jednájí v zájmu občanů. Poslanci neplní nutně všechna přání voličů, jednájí však v jejich zájmu a mají dostatečnou autonomii a autoritu k legislativní iniciativě v měnících se podmínkách moderního světa [Dahl 1973]. Dalším zdrojem vlivu na chování a rozhodování poslanců je jejich vlastní ideologická pozice, a v neposlední řadě pak vliv politické strany a poslaneckého klubu. Cílem tohoto článku je pohled na roli parlamentních elit v prvních 15 letech fungování zastupitelské demokracie v České republice. Na základě dat výzkumu poslanců Poslanecké sněmovny parlamentu ČR z let 1993-2007³ se zaměříme na jeden z důležitých aspektů fungování institucí a procedur zastupitelské demokracie v České republice - profesionalizaci parlamentních elit.

Vlna politických změn po roce 1989 změnila téměř přes noc parlamenty z institucí s omezenou autonomií i rozhodovacími pravomocemi v klíčového politického aktéra (především v prvních etapách transformace). Hlavní důvody pro klíčovou roli parlamentů byly následující: (1.) návrh a schválení prvních demokratických ústav (to představovalo možnost ukotvit silnou moc parlamentu v rodících se politických systémech); a (2.) jakási setrvačnost, se kterou byla z období komunismu přejata relativně silná role

parlamentu, která se z formální změnila v první fázi transformace v moc reálnou. Na začátku transformace tak parlamenty byly klíčovou demokratickou institucí, která významným způsobem formovala vznikající politický systém.

Funkce a důležitost parlamentů se v průběhu uplynulých 15 let proměňovaly v závislosti na interních a externích faktorech. Interními faktory jsou především vznik a fungování systému demokratických institucí; externími pak především vstup do EU. Kopecký rovněž doplňuje další důležitou roli parlamentů v první fázi transformace - parlamenty se staly arénami, v nichž se utvářely nové politické koalice a rodily politické strany. S ohledem na fakt, že většina nových politických stran vznikla shora a jejich vazby na občany byly často omezené, jejich samotné přežití bylo téměř nemyslitelné bez institucionální, logistické a finanční podpory vázané na zastoupení daného politického subjektu v parlamentu [Kopecký 2005].

Naším cílem je odpovědět na otázku, zda narůstající profesionalizace parlamentních elit vede k proměně pojetí mandátu. Naší hypotézou je, že postupující profesionalizace vede k užší vazbě poslance na politickou stranu a volební obvod.

Znovuzvolení jako faktor profesionalizace parlamentních elit

V první dekádě demokratické transformace se proces institucionalizace a profesionalizace politické elity koncentroval především do Poslanecké sněmovny parlamentu České republiky. V tomto období bylo možné sledovat

Tabulka 1. Poslanci s parlamentní zkušeností v předchozím volebním období (%)

Poslanecký klub	1992/1996	1996/1998	1998/2002	2006/2008
KSČM	31.82	79.17	43.90	88.50
ČSSD	18.03	67.57	52.86	50.00
ODS	54.41	31.75	68.97	50.56
ODA	30.77	-	-	-
SPR-RSČ	22.22	-	-	-
US	0.00	31.58	40.00	-
KDU-ČSL	55.56	60.00	71.43	84.60
Zelení	-	-	-	0.00
Celkem	36.50	53.50	57.00	54.7

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., (výpočet Lukáš Linek a Petra Rakušanová).

² Práce na tomto příspěvku byla podpořena projektem „Evropeizace politické reprezentace v České republice“ GA ČR, č. 407/07/1395.

³ Bližší popis výzkumů nabízí článek Tomáše Laciny v tomto čísle Sociowebu.

vysokou fluktuaci vládních, parlamentních i stranických elit, půda poslanecké sněmovny a nově se formující politické kluby představovaly prostor pro přerod nezkušených politických „amatérů“ v profesionální politiky.

K pochopení procesu formování politických elit je důležité věnovat pozornost míře znovuzvolení. V tomto příspěvku vycházíme z hypotézy, že znovuzvolení je indikátorem profesionalizace jednotlivých poslanců, stejně jako stabilizace a profesionalizace parlamentu jako celku. Zatímco po volbách v roce 1990 mělo pouze 5.1% poslanců a poslankyň parlamentní zkušenost z předchozího období, v roce 1992 byla míra znovuzvolení již 34.8%, v roce 1996 pak 36.5% a v roce 1998 již 53.5%. Svého dosavadního vrcholu dosáhla míra znovuzvolení po volbách v roce 2002, kdy mělo zkušenost s působením v Poslanecké sněmovně parlamentu v předchozím období 57% poslanců a poslankyň. V tomto volebním období došlo k poklesu na 54.7%. Pokud vedle zkušenosti z předchozího období zahrneme rovněž zkušenosti z první poloviny devadesátých let a ze Senátu, bude se toto procento dále zvyšovat. Tabulka č. 1 ukazuje celkový přehled znovuzvolených poslanců podle jednotlivých klubů. Rozdíly, které zde

nacházíme a které mohou přesahovat 35%, nelze vysvětlit pouze volebními zisky či ztrátami. Největší rozdíly totiž nacházíme mezi velkými a malými poslaneckými kluby. Zatímco ve velkých klubech se míra znovuzvolení pohybuje mezi 50 a 60% procenty, v menších klubech

jako je KSČM nebo KDU-ČSL přesahuje v tomto období hranici 80% (tabulka 1).

Celkově můžeme zhodnotit vývoj jako postupnou stabilizaci a profesionalizaci PSP ČR (Tabulka 1 a Graf 1). Pohled na jednotlivé poslanecké kluby však nenabízí jednoznačnou odpověď. Pro znovuzvolení je totiž rozhodující nominační strategie politické strany; ta může s cílem větších volebních zisků přistoupit k tzv. „faceliftu“, kdy představí „nové tváře“ a vizi strany, a jednorázově obmění větší část parlamentní elity. Tak tomu bylo v případě KSČM ve volbách v roce 2002 – zatímco v roce 1998 bylo procento nových poslanců KSČM 16.7% v roce 2002 to bylo 61%. V téměř roce došlo k nárůstu volebních zisků KSČM z 12% na 20.5%. Při pohledu na aktuální údaje

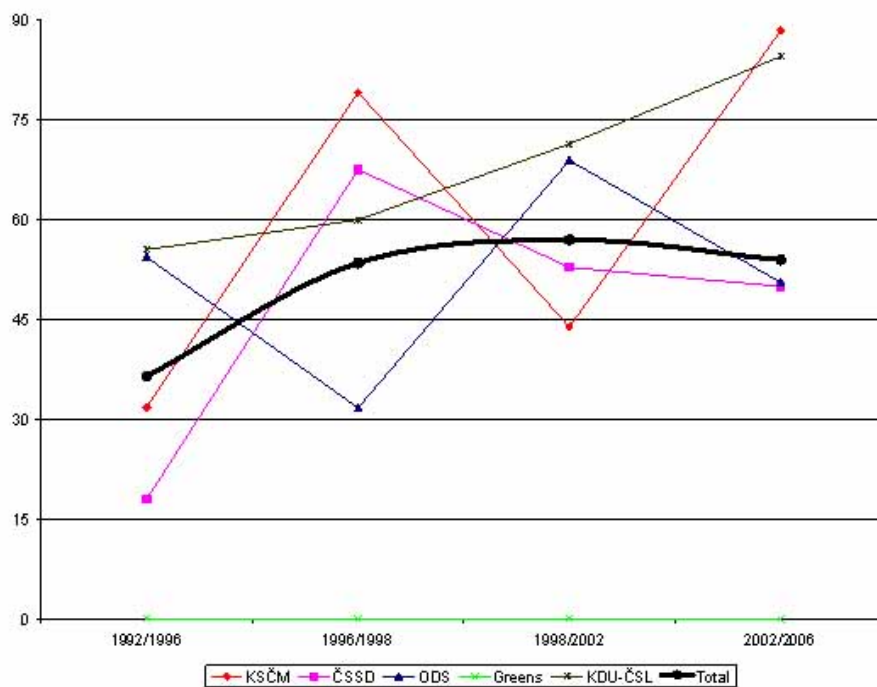
však můžeme konstatovat, že po „velkém třesku“ v řadách poslanců KSČM dochází ke stabilizaci – v tomto období představují nováčci pouze přibližně 11% poslanců KSČM.

Koho poslanci zastupují?

Pojetí role poslance (koho poslanec zastupuje) je spojeno s principy, na jejichž základě se individuální poslanci rozhodují. Je to na základě svobody svědomí a otevřenosti, nebo na základě stranické disciplíny? Svědomí a otevřenost jsou v evropské tradici a politické teorii často spojovány se sekulárními a občanskými politickými stranami; tradicionalismus a autoritativnost s křesťanskými stranami a silná stranická disciplína pak s levicovými politickými stranami. Do jaké míry lze tuto typologii aplikovat na českou parlamentní elitu ukáže následující analýza.

Formálně je poslanec PS Parlamentu České republiky zástupcem občanů, nikoli delegátem určitého segmentu populace. Dle Ústavy ČR je

Graf 1. Poslanci s parlamentní zkušeností v předchozím volebním období podle poslaneckých klubů (%)

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

poslanec zvolen na základě kandidátní listiny politické strany; tímto způsobem dochází k organizaci a agregaci zájmů. Výkon poslaneckého mandátu však není vázaný na členství v politické straně ani poslaneckém klubu. Poslanec, který opustí stranu a/nebo poslanecký klub, se proto nemusí vzdát svého mandátu. Sankce, ke kterým může politická strana přistoupit při „nedisciplinovanosti“ poslance se tak omezují na vyloučení z klubu, strany či odvolání z výboru. Politické strany ale nemohou žádným způsobem ovlivnit status poslance jako člena parlamentu.

V našich výzkumech se poslanců a poslankyň pravidelně ptáme na to, jak chápou svou roli. Na základě údajů v tabulce 2 můžeme konstatovat, že dochází k významnému posunu subjektivního chápání role poslanců. Zatímco v prvním období

(do roku 1998) se poslanci považovali především za zástupce svých voličů; v druhém období (mezi lety 1998 a 2003) dochází k posunu a poslanci se považují za zástupce svého volebního obvodu a politické strany.

Kopecký, P. 2005. Parliaments in Central and Eastern Europe: Changing Legislative Institutions. *Czech Sociological Review*, 2005, Vol. 41, No. 3: 361-373.

Tabulka 2. Koho poslanci zatupují (v %).

	1993	1996	1998	2000	2003	2007
Voliče své strany	52.6	50.4	46.9	40.2	32.0	30.0
Všechny občany	42.2	- *	22.8	27.4	25.4	39.2
Všechny občany svého volebního obvodu	- *	46.8	25.9	29.6	39.1	26.9
Členy své strany	5.2	2.8	4.4	2.6	2.4	3.8

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

Poznámka: * otázka nebyla položena.

Zatím poslední významnou změnu zaznamenáváme ve výzkumu z roku 2007, kdy se poslanci považovali primárně za zástupce všech občanů ČR, následně za zástupce voličů své strany a občanů svého volebního obvodu.

Data uvedená v tabulce 2 naznačují, že na rozdíl od první dekády demokratického vývoje parlamentu chápe v současné době pouze jedna třetina poslanců volby jako jakousi kolektivní smlouvu mezi politickými stranami a voliči, na jejímž základě politické strany více či méně naplňují své volební sliby. Můžeme tedy konstatovat, že dochází k poklesu tradičního důrazu na politické strany jako nositele a reprezentanty společenských zájmů určitých segmentů populace.

Shrnutí

Téměř 19 let po změně politického systému se zdá, že demokratické instituce a volení zástupci občanů stále zápasí s pojetím moci. Demokratické procesy jsou nadále formovány personálními animozitami, spíše než demokratickou praxí a politickou kulturou. Přesto naše výzkumy ukazují, že dochází k profesionalizaci parlamentní elity. Zatímco v roce 1990 mělo zkušenosti s předchozím působením v parlamentu pouze 5% poslanců, v roce 2006 to bylo již více než 54% poslanců. Zároveň dochází k nárůstu role politických stran, a jejich vlivu na rozhodování poslaneckých klubů; slabé vládní koalice vedou k posilování stranické disciplíny.

Náš pohled na parlamentní elitu můžeme shrnout následujícím způsobem: chápání role poslance je ovlivněno interními a externími faktory. K externím faktorům patří institucionální uspořádání, které ovlivňuje percepce mandátu i hlasování poslanců. Interními faktory jsou pak vnímání akceptace rozhodnutí strany/poslaneckého klubu jako strategie znovuzvolení. Institucionální faktory tak zároveň vedou k profesionalizaci a ideologické homogenizaci poslaneckých klubů.

Literatura:

Dahl, R.A. 1973. *Polyarchy: Participation and Opposition*, New Haven.

Petra Rakušanová a Zdenka Mansfeldová

petra.rakusanova@soc.cas.cz

zdenka.mansfeldova@soc.cas.cz

»

Jak se v politice rozhoduje? ⁴

Klíčová slova: parlament, politika, stát

„Liška zná spoustu věcí - ježek jen jedinou, zato důležitou.“

(Archilochos: *Epodes*)*

Hlavním předmětem zájmu výzkumu v oblasti zákonodárných orgánů je odjakživa proces rozhodování. Zkoumají se například celé zákonodárné systémy napříč časem anebo třeba vztahy mezi klíčovými hráči legislativního procesu, jako jsou kupříkladu vláda a parlament [Linek a Mansfeldová 2007; Ilonzski a Edinger 2007; Kopecký 2001, 2004; Mansfeldová a kol. 2004; Mansfeldová 2005].

Kromě těchto institucionálních rozborů existuje rovněž značné množství prací, které se zabývají třeba tím, jak poslanci hlasují o určitých zákonech a čím lze jejich chování při hlasování vysvětlit. Díky mezinárodnímu výzkumu v této oblasti máme dnes cenné poznatky o tom, jak současné zákonodárné systémy fungují (zejména Poole 2005; Kam 2008). Pokud jde o Českou republiku, systematických rozborů o hlasování v Poslanecké sněmovně je zatím poměrně málo, v případě Senátu dokonce ještě méně [Brokl 2001; Linek a Rakušanová 2005].

Nejčastěji se setkáme s úvahami o stranické příslušnosti poslanců, postojích a vyznávaných hodnotách, sociodemografickém pozadí a institucionálních podmínkách, jako je například hlasovací řád ve Sněmovně a jejich výborech či

⁴ Tento příspěvek vznikl díky finanční podpoře projektu „Evropizace politické reprezentace v České republice“ za podpory GA ČR (č. 407/07/1395).

způsob politického zastoupení [Mansfeldová a kol. 2002].

Méně se už ví o tom, jak poslanci hlasují. Rozhodují se poslanci na základě obecného vnímání světa, či spíše případ od případu? Tyto otázky vycházejí z přesvědčení, že je stejně důležité pochopit, co si poslanci myslí, jako vědět, jak při tom přemýšlejí. Tento článek má představit poznatky získané v průběhu průzkumu mezi českými poslanci, který se uskutečnil v závěru roku 2007 a počátkem roku 2008 a zabývá se tím, co si poslanci myslí a jak uvažují.

Tato práce je navíc podobná výzkumu, který ve Spojených státech prováděl v průběhu dvaceti let Philip E. Tetlock (2005). Tento politický psycholog se pokusil stanovit přesnost 82 361 předpovědí, které vyslovilo 284 politických odborníků ohledně celé řady politických témat, jako například: Bude Gorbačov nakonec svržen převrácením? Vyústí apartheid v Jižní Africe v násilí? Budou Spojené státy válčit v Perském zálivu?

Prováděním průzkumů v oblasti politologických předpovědí zejména mezi lety 1988 až 1995 Tetlock zjistil, že odborníci nejsou ve svých predikcích o nic spolehlivější než laikové. Ba co víc, o čím slavnějšího a sebevědomějšího experta se jednalo, tím větší byla pravděpodobnost, že se zmylí. V tomto ohledu se jako přesnější ukázaly předpovědi všestrannějších lidí, zatímco úzce specializovaní odborníci vykazovali horší výsledky. Ti se také navíc nedokázali ze svých chyb poučit a odmítali přijmout nové informace, pokud neodpovídaly jejich názoru na svět.

Výzkum přinesl zjištění, že pro pochopení toho, jak se odborníci rozhodují v otázkách budoucího vývoje, jsou důležité nejen jejich názory na svět, ale také styl uvažování. V tomto článku je naším cílem s pomocí výsledků jedinečného výzkumu mezi českými poslanci, který proběhl na přelomu let 2007 a 2008, přinést odpovědi na otázky zda poslanci vnímají svět stejně a zda při rozhodování uplatňují stejný styl uvažování.

Zhodnotit způsob, jakým se člověk rozhoduje, lze například pomocí léty prověřené, jednoduché intuitivní klasifikace, jejímž základem je podobenství o ježkovi a lišce. Zjednodušeně lze říci, že jedinec, který se při rozhodování chová jako liška, je otevřený mnoha názorům a zdrojům informací. Naproti tomu lidé, kteří se rozhodují jako typický ježek, tak činí na základě jediné, prověřené teorie či světonázoru. Jinými slovy lišky rády uplatňují znalost oboru a nejistota či mnohoznačnost jim nečiní žádné potíže. Naopak ježkům vyhovují sebevědomější názory na svět a dlouhodobá stanoviska (Tetlock 2005). Metafora o ježkovi a lišce tvoří název eseje, který před více než půlstoletím napsal liberální politický filozof a historik idejí Isaiah Berlin. V této práci se zabýval teorií dějin Lva Nikolajeviče Tolstého a konkrétně myšlenkou, která má svůj původ v díle řeckého básníka Archilocha a kterou později převzal nizozemský renesanční humanista Erasmus Rotterdamský ve své sbírce přísloví a moudrostí Adagia (1500).

Ústřední poselství této metafory spočívá v tom, že liška zná spoustu věcí, ale ježek jen jednu důležitou věc. Lze tedy všechny spisovatele a myslitele zařadit buď mezi ty, kteří svět vnímají prostřednictvím jediné, klíčové myšlenky (např. Dante, Proust), anebo ty, kteří čerpají inspiraci z mnoha zdrojů (např. Shakespeare, Joyce).

V tomto krátkém článku jsme nastínili jednu metodu, jak vysvětlit rozhodování. Je přirozené se ptát, jak dobře se lze tuto metodu uplatnit v případě členů parlamentu. To je tématem dalšího článku.

Poznámky:

*Z díla řeckého básníka Archilocha (cca. 680-645 př.n.l.) se zachovaly pouze zlomky. Více o původu tohoto citátu, viz Bowra (1940). Lze se jen dohadovat, zda tento citát staví bezohlednou prohnatost lišky nad ježkovo plahočení se a zatvzrelou sebeobranu. Jiný citát připisovaný Archilochovi zní: „Liška zná spoustu listí, ježek jen jedinou, ale v tom je právě jeho výhoda“, z čehož vyplývá, že ježkova obliba stálosti má větší hodnotu. Berlin (1953) tento citát přenesl na lidské jedince, kteří žijí podle jediné zásady (ježci) či naopak podle mnoha různých názorů (lišky). Šlo přitom o popis obecnějších osobnostních rozdílů, jež lze vyzorovat v dílech různých autorů, a nikoli o snahu stanovit, který z těchto dvou přístupů je „lepší“.

Literatura:

Berlin I.: „The Hedgehog and the Fox,“ In; Berlin I., Annan N., Hardy H. a Hausheer R.: *The Proper Study of Mankind: An Anthology of Essays*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1997, s. 436-498.

Brokl L., Mansfeldová Z. a Seidlová A.: „Vztah poslanců českého parlamentu k voličům jako problém vertikální odpovědnosti“, *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2001, 37(3), 297-311.

Kopecký P.: „Power to the executive! The changing executive-legislative relations in Eastern Europe,“ *Journal of Legislative Studies*, 2004, 10(2), 142-153.

Linek L.: „Surveys of MPs and Senators in the Parliament of the Czech Republic between 1993 and 2005,“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2005, 41(3), 487-497.

Linek L. a Mansfeldová Z.: „The Parliament of the Czech Republic,“ *Journal of Legislative Studies*, 2007, 13(1), 12-37.

Linek L. a Rakušanová P.: „Why Czech parliamentary groups vote less unitedly. The role of frequent voting and big majorities in passing bills,“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2005, 41(3), 423-442.

Mansfeldová Z.: „Executive-legislative relations in the budgeting process in the Czech Republic,“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2005, 41(3), 443-459.

Mansfeldová Z., Syllová J., Rakušanová P. a Kolář P.: „Committees of the Chamber of Deputies of the Czech Republic,“ In; Olson D.M. and Crowther W.E.: *Committees in Post-Communist Democratic Parliaments*, Columbus, OH: Ohio State University Press, 2002, s. 69-92.

Poole K.T.: *Spatial Models of Parliamentary Voting*. New York: Cambridge University Press, 2005.

Tetlock P.E.: *Expert Political Judgement: How good is it? How can we know it?* Princeton, NJ: Princeton University Press, 2005.

Pat Lyons

pat.lyons@soc.cas.cz

»

Jsou čeští poslanci ježci nebo lišky?

Klíčová slova: parlament, politika, stát

Při zjišťování toho, jaký styl uvažování čeští zákonodárci uplatňují, byla využita sada třinácti otázek, které byly položeny každému poslanci, který se parlamentního průzkumu zúčastnil. Prvních osm otázek (viz příloha, Q35a-h) vychází ze škály potřebnosti rozhodnout (need for closure scale), kterou vyvinuli Kruglanski a Webster (1996). Zbývajících pět položek se vztahuje primárně na dělení intelektuálů na ježky a lišky, se kterým přišel Isaiah Berlin (1997). Všechny tyto otázky měří míru souhlasu na jedenáctibodové škále. Jedna dvoupólová položka, tj. O35aa, která rovněž využívá jedenáctibodovou škálu, Berlinovu dichotomii ježek-liška přímo uplatňuje, protože respondenty žádá, aby uvedli, do jaké míry jejich rozhodování vychází z jediného světového názoru (ježek) či se mění případ od případu (liška).

Z psychologického hlediska má těchto třináct položek pomoci určit, kdo z jedinců má potřebu „jednoduchých“ odpovědí, tedy kdo se při rozhodování snaží vyhnout nejasnostem, neshodám či tzv. konfliktním názorům. To je typický ježek. Ten si navíc potrpí na lakonická vysvětlení a rád se rozhoduje rychle, aby nebylo narušeno jeho dlouhodobé přesvědčení. Vyhýbá se disonantním stavům, které mohou nastat po rozhodnutí a v jejichž důsledku by do systému jedincova přesvědčení mohly vniknout nové informace, což by mohlo způsobit změnu myšlení.

Naproti tomu liška má komplexnější systém názorů a přesvědčení, které nevycházejí z jediného ideologického rámce. Tento typ jedince je proto tolerantnější než ježek vůči víceznačným myšlenkám a projevuje zájem o nové názory. Na rozdíl od ježka připouští liška možnost, že se může mýlit. V tabulce č. 2 jsou uvedeny výsledky analýzy o třinácti položkách.

Podobně jako sebezařazení poslance na pravolevé škále posloužilo k ověření zjevné validity u průzkumu v oblasti názorů na svět, má v tomto případě usnadnit interpretaci konkrétní položka (tj. Q35aa), která přímo uplatňuje Berlinovu dichotomii ježek-liška.

Analýza amerických politických odborníků, kterou provedl Tetlock (2005), využívala dvoufaktorové řešení s faktory „ježek-liška“ a „rozhodnost“. Prvotní rozbor údajů z průzkumu mezi českými poslanci dává tušit, že třífaktorové řešení je vhodnější jak ze statistického hlediska, tak již ze své podstaty. Když se trochu zamyslíme, je jasné, že rozdíly ve stylu uvažování mezi odborníky, kteří jen hovoří, a skutečnými politickými hráči, nejsou ničím neobvyklým. Na rozdíl od odborníků jsou zákonodárci vystaveni sankcím ze strany stranické organizace a nelibosti svých voličů. Jestliže existují různá strategická prostředí, kdy jedno obývají ti, kteří jen mluví, a druhé je doménou skutečných hráčů, pak je jasné, že mezi nimi musí existovat také rozdíly ve stylu uvažování i rozhodování. A to lze také vysledovat z tabulky č. 1.

Ježek-liška: Zátěž u prvního faktoru (ježek-liška) zachycuje Berlinovu klasifikaci různých typů jedinců, která je součástí jeho studií o historii idejí. Jedinci, kteří dosáhli u prvního faktoru vysoké zátěže, patří k ježkům proto, že činí rychlá a sebejistá rozhodnutí a zastávají názor, že politiku je možné vysvětlit pomocí jednoduchého obecného modelu. Naproti tomu lišky se zpravidla rozhodují na základě konkrétního kontextu a vyhýbají se rozhodnutím vycházejícím z jediného světového názoru. Je potřeba zdůraznit, že podobně jako v případě politických odborníků, které zkoumal Tetlock (2005), je tento rys rozhodování nejdůležitější. Tento poznatek podtrhuje validitu uplatnění Berlinovy známé metafory pro účely hodnocení stylu uvažování a rozhodování.

Otevřenost-Uzavřenost vůči novým myšlenkám: Příslušnost k třídě ježků nebo lišek nicméně nepředstavuje jedinou součást profilu poslanců, protože druhým, stejně významným rysem rozhodování je stupeň otevřenosti vůči novým myšlenkám. Je přitom zajímavé, že většinu položek spojených s otevřeností si lze vykládat negativně jako nedostatek rozhodnosti v procesu rozhodování. Navíc míra souvislosti mezi faktorem ježka a faktorem otevřenosti dosahuje +0,24, z čehož vyplývá, že zatímco ježkovu psychologickou orientaci charakterizuje spíše uzavřenost vůči novým myšlenkám, dokáže přesto vnímat strategické výhody toho, když bude přístupnost novým myšlenkám alespoň předstírat. Zde však musíme být opatrní, abychom údaje nepřeinterpretovali, neboť zátěž faktoru v tabulce č. 1 většinou nedosahuje nijak vysokých hodnot a součet škál uplatňujících tyto faktory není nijak závratný, jak je vidět na posledním řádku tabulky č. 1.

Pragmatik-dogmatik: Poslední sloupec tabulky č. 1 se vztahuje k pragmatičnosti českých poslanců. Místo dogmatického lpění na svých původních postojích pragmatik i poté, co učinil

rozhodnutí, naslouchá, alespoň na veřejnosti, názorům druhých. To, do jaké míry lze tuto strategii považovat za neupřímnost či důkaz svědčící o zvládnutí pragmatického umění úspěšně vyjednávat s kolegy zákonodárci a koaličními partnery, je zajímavý námět pro další výzkum. Všechny ostatní položky spojované s tímto faktorem však poukazují na rozhodnost při procesu rozhodování, schopnost uplatnit dobře fungující modus operandi a vnímat politický svět jako něco nepředvídatelného, co si po jedinci žádá, aby zaujal nikoli dogmatický, ale naopak pragmatický postoj.

Lze říci, že mezi výše popsanými třemi styly uvažování, které byly u českých poslanců zjištěny, existují jisté souvislosti. Opozice (1) ježek-liška, (2) otevřenost-uzavřenost vůči novým myšlenkám a (3) pragmatičnost-dogmaticčnost lze označit za různé aspekty celkového kognitivního stylu uvažování poslanců. Přitom faktor ježek-liška koreluje silně s ostatními dvěma faktory, zatímco mezi faktorem otevřenosti a pragmatičnosti existuje mnohem slabší spojení (blíže to vysvětluje poznámka pod tabulkou č. 1). Z těchto poznatků vyplývá, že Berlinova klasifikace ježek-liška skutečně dokáže zachytit klíčový rys procesu rozhodování.

Kam dále s ježky a liškami

Je známým faktem, že zákonodárci se všude na světě systematicky liší jak stranickou příslušností, tak i ideologickými názory na svět. Tyto dvě dimenze jsou však mnohdy výrazně propojeny a je obtížné zjistit, zda stranická příslušnost určuje ideologickou orientaci nebo zda rozhodnutí vstoupit do určité strany vychází z dlouhodobého názoru na svět.

Avšak kromě toho, co si poslanci myslí, je u nich také možné zjistit rozdílné kognitivní styly uvažování a rozhodování. Z námi předložených

výsledků vyplývá, že styl uvažování nemá přímou souvislost se stranickou příslušností ani s konkrétními názory na svět. V rámci jednotlivých politických stran napříč ideologickým spektrem tedy najdeme rozmanité kognitivní styly, což zřejmě slouží jako východisko pro koaliční jednání, tj. například mezi liškami pocházejícími z různých stran.

Průzkum v oblasti politických preferencí českých poslanců odhalil, že významnější přímou roli hraje názor na svět a nikoli styl uvažování. Vzhledem k tomu, jak dnes chápeme formování preferencí jednotlivce, toto zjištění nejspíše nepřekvapí. Nicméně styl uvažování má určitý dopad v některých úzce vymezených oblastech, jako jsou daně, EU či bezpečnostní politika.

Dále z výsledků vyplývá, že rozdíly ve stylu uvažování mezi zákonodárci (tj. příslušnost ke skupině ježků či lišek) nejsou zcela bez

Tabulka č. 1. Jaký styl uvažování čeští poslanci uplatňují a jak se rozhodují

<i>Indikátory stylu kognitivního uvažování:</i>	<i>Ježek-Liška</i>	<i>Otevřenost- Uzavřenost vůči novým myšlenkám</i>	<i>Pragmatik- Dogmatik</i>
Q35d: Důležitá rozhodnutí jsou obvykle provedena rychle a s jistotou	+0,75	-0,05	+0,02
Q35j: Politika je v podstatě velmi jednoduchá	+0,51	+0,11	-0,05
Q35aa: Improvizace - rozhoduji se případ od případu	-0,38	-0,14	-0,06
Q35h: Když se snažím vyřešit problém, často vidím příliš mnoho možných řešení.	-0,08	+0,67	+0,08
Q35i: Vědci obvykle vnímají svět jako složitý	+0,12	+0,48	-0,14
Q35g: Rád se stýkám s lidmi, kteří mají zcela jiné názory než já	+0,10	+0,32	-0,11
Q35c: Nemám rád otázky, na které lze odpovědět mnoha různými způsoby	+0,19	+0,31	+0,07
Q35e: Ve většině sporů jsem schopen vnímat pravdu obou stran	+0,08	+0,27	+0,23
Q35l: Při rozhodování je chybou spíše to, že se člověk příliš brzy vzdá dobrých myšlenek, než to, že se drží těch špatných	+0,07	+0,19	+0,14
Q35b: Přestože jsem se již nějak rozhodl, jsem vždy ochoten vzít v úvahu více názorů	-0,08	+0,11	+0,61
Q35f: Nemám rád, když se někdo neumí rozhodnout	+0,16	-0,09	+0,48
Q35a: Jasná pravidla a pořádek v práci jsou hlavními předpoklady úspěchu	+0,10	-0,18	+0,44
Q35k: Myslím si, že politika je ve své podstatě nepředvídatelná	+0,10	+0,14	+0,36
Cronbachův koeficient alfa (spolehlivost škály)	0,55	0,54	0,49

Zdroj: Průzkum mezi českými poslanci (2007). N=126. Odhady vycházejí z faktorové analýzy (CFA) za použití odhadu maximální pravděpodobnosti s rotací quartimín (nebo přímou oblímín, delta=0), kde je umožněna korelace obou faktorů. Podtržené políčky sloupců označují, kde mají jednotlivé faktory obzvláště vysokou zátěž (tj. ježek, otevřenost, pragmatik). Korelace mezi prvním a druhým faktorem je +0,24, mezi prvním a třetím +0,20 a mezi druhým a třetím faktorem je -0,07. Šedou barvou označené odhady představují ty proměnné, které mají u určitých faktorů obzvláště vysokou zátěž. Na rozdíl od souhrnných škál uvedených v tabulce č. 1 není možné vytvořit spolehlivější škály z podsouboru proměnných, které mají s každým faktorem nejsilnější souvislost.

významu. Styl uvažování a rozhodování má pravděpodobně významný nepřímý, podmiňující vliv na jednání poslanců při hlasování. Tam, kde se střetávají konkurenční cíle nebo kde jsou politické výsledky nejisté, projeví se zřejmě u

poslanců spíše dynamičtější stránka jejich stylu rozhodování.

V tomto ohledu nám mohou rozdíly ve stylu uvažování nepochybně významně pomoci při zjišťování toho, kteří poslanci budou při hlasování pravděpodobně důsledně respektovat oficiální stanovisko své strany. Navíc pokud jde o stranickou hierarchii a sněmovní systém založený na existenci výborů, může to, zda patří poslanec mezi ježky nebo lišky, výrazně pomoci pochopit, jak fungují nominační procesy a jak efektivní je práce výborů.

Závěrem je potřeba říci, že pokud víme, zda se poslanci řídí jednou zásadní myšlenkou (ježek) nebo uplatňují řadu různých názorů (liška), nemusí nám to sice pomoci pochopit, co si poslanci myslí, ale může to naopak leccos napovědět o tom, proč se uchylují ke konkrétním strategiím v onom dynamickém prostředí, které je pro dnešní parlamenty tak typické.

Literatura:

Berlin I.: „The Hedgehog and the Fox,“ In; Berlin I., Annan N., Hardy H. a Hausheer R.: The Proper Study of Mankind: An Anthology of Essays. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1997, s. 436-498.

Kruglanski A.W. and Webster D.M.: 'Motivated closing of the mind, 'seizing' and 'freezing' ', Psychological Review, 1996, 103, 263-268.

Tetlock P.E.: Expert Political Judgement: How good is it? How can we know it? Princeton, NJ: Princeton University Press, 2005.

Pat Lyons

pat.lyons@soc.cas.cz

»

Porcování medvěda očima poslanců

klíčová slova: parlament, politika

Každoročně patří k podzimu lov divoké zvěře nebo porcování medvěda. Ačkoliv se první odehrává v lesích a druhé v Poslanecké sněmovně Parlamentu, mají toho oba mnoho společného. Jde o skutečný boj za použití různých zbraní. V lese těch střelných, ve sněmovně verbálních i nonverbálních. K získání úlovku jsou jak myslivci, tak poslanci schopni učinit rozmanité kroky. Vstávat v noci a vyčkávat

dlouhé hodiny na posedu. Vést nekonečná jednání a absolvovat stovky neformálních schůzek. Krčit se v rákosí nebo směňovat nesměnitelné. Cíl je ale vždy stejný – tučný úlovek a následné hody. Stejně jako si na jelenovi nepochutnávají vždy jen samotní myslivci, ani poslanci si ze získaných dotací nestaví sportovní haly jen pro sebe. Nicméně jako nimrodům přináší trofeje uznání okolí, přináší lokální dotace politikům volební hlasy.

Zákon o státním rozpočtu je jedním z nejdůležitějších zákonů, o který se každoročně svádí na půdě dolní komory tuhý politický boj a tradičně k němu patří bezkonkurenčně největší aktivita poslanců. Rovněž počet pozměňovacích návrhů je jedním z nejvyšších. Jen zákon č. 360/2007 Sb., tedy rozpočet na rok 2008, přinesl přes 800 žádostí o individuální dotace obcím nebo nejrůznějším organizacím [Vavroň 2007]. Než ale došel k finální instituci - do rukou prezidenta – absolvoval více než dvouměsíční procesy v parlamentu.⁵ Prošel opakovaně čtrnácti parlamentními výbory, třemi čteními a několikadenními rozpravami. Tomu všemu ještě předcházela dlouhá práce na ministerstvech, v rozpočtovém výboru Sněmovny a samozřejmě řada stranických i vnitrostranických jednání.

V našem průzkumu českého Parlamentu jsme se zeptali poslanců samotných, za jak důležité považují pokusit se během projednávání státního rozpočtu získat finanční prostředky pro svůj volební obvod. Mohli odpovědět za pomoci pětibodové škály, kde 1 znamenala velmi důležité a 5 zcela nedůležité. Jak se ukázalo (Tabulka 1), většina poslanců považuje získávání státních peněz pro svůj region za důležité (53%). Nejvíce se k ní hlásili poslanci za ČSSD (74%) a Komunisté (50%), nejméně naopak Zelení. Jak uvidíme dále, každá strana svůj postoj odůvodňuje zcela odlišně a jejich názor má přímou souvislost s aktuálním stavem politické situace. V této souvislosti je ale velmi zajímavé, že žádný ze sedmi dotázaných poslanců za KDU-ČSL nepovažuje získávání peněz pro svůj region za důležité, přestože právě poslanci této strany jsou během parlamentního vyjednávání nejaktivnější a zároveň jedni z neúspěšnějších (viz níže).

Celkem bylo v Poslanecké sněmovně předloženo přes 600 pozměňovacích návrhů k číselným

Tabulka 1 Důležitost získání finančních prostředků pro svůj volební obvod poslanci PSP ČR

Za jak důležité považujete pokusit se během projednávání státního rozpočtu získat finanční prostředky pro volební obvod, ve kterém jste byl/a zvolen/a? (sloupcová %)	Celkem	ODS	ČSSD	KSČM	KDU-ČSL	SZ
1 velmi důležité	20	19	27	19	0	0
2	33	25	47	31	30	0
3	30	40	20	31	30	33
4	11	11	4	6	30	33
5 zcela nedůležité	6	6	2	13	10	33

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

⁵ Návrh zákona o státním rozpočtu byl PSP ČR předložen vládou 27. 9. 2007, k jeho schválení došlo 5. 12. 2007 a Václav Klaus jej podepsal 18. 12. 2007.

položkám v návrhu Zákona o státním rozpočtu na rok 2008.⁶ V rozpravách ve všech třech čteních, která musela být z časových důvodů rozložena do několika dní, zaznělo celkem 218 příspěvků od 65 poslanců. Nejčastěji se o slovo hlásil ministr financí Miroslav Kalousek (35x) a zpravodaj zákona Bohuslav Sobotka (33x). K vládnímu návrhu zákona pochopitelně nejvíce vystupovali opoziční poslanci (142x), ale i koaliční představitelé (76x) chtěli před plénem pronést své. Počet veřejných vystoupení při jednotlivých čteních ale není tak důležitý, jako počet předložených návrhů nebo dokonce aktivita při jednáních ve výborech nebo vlivem na ministerstvech. To je ale dle dostupných dokumentů jen velmi těžko dohledatelné.

Právě na druhy poslaneckých aktivit při projednávání státního rozpočtu jsme se zeptali v našem průzkumu Parlamentu ČR. Jak se ukázalo (Tabulka 2), poslanci mají skutečně s „přiznáním“ vlastní angažovanosti při získávání finančních prostředků ze státního rozpočtu pro vybrané projekty obtíže. Položili jsme jim

Tabulka 2 Používané způsoby získávání finančních prostředků ze státního rozpočtu poslanci PSP ČR

Jakým způsobem jste se snažil/a získat finanční prostředky ze státního rozpočtu do svého volebního obvodu? (% kladných odpovědí)	Celkem	ODS	ČSSD	KSČM	KDU-ČSL	SZ
Vlivem na ministerstvech při zpracování návrhu SR	74	81	73	73	71	0
Vlivem v rozpočtovém výboru Sněmovny	55	51	58	64	57	0
Předložením individuálního pozměňovacího návrhu	46	50	52	41	29	0
Vlivem při rozdělování dotací v již schválených rozpočtových kapitolách	36	30	44	45	0	0

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

otázku, jakým způsobem se snažili získat finanční prostředky ze státního rozpočtu do svého volebního obvodu.

Nabídlí jsme jim celkem čtyři možnosti, z nichž jako nejčastěji zvolená byla možnost ovlivňování přerozdělování přímo na ministerstvech při zpracování návrhu rozpočtu (74%).

Kromě Zelených, kteří se, dle svých slov, nepokusili ovlivnit žádným způsobem přímé transfery státních prostředků do svých volebních obvodů, se k aktivitě na ministerstvech přihlásili všichni napříč politickým spektrem. Celkem logicky nejčastěji vládní ODS (81%), která ovládá většinu ministerstev a má k nim tedy nejbližší. Jako druhá nejčastěji používaná cesta k ovlivňování distribuce státních financí byla poslanci zvolena cesta přes rozpočtový výbor Sněmovny (55%). Nejčastěji se k ní hlásí

poslanci za KSČM (64%), ČSSD (58%) a KDU-ČSL (57%).

Taktiku předložení individuálního pozměňovacího návrhu zvolilo v roce 2007 celkem 46% dotázaných poslanců. Z našeho průzkumu vyplývá, že tuto metodu použili nejčastěji poslanci za ČSSD (52%) a ODS (50%). Posledním testovaným přístupem bylo ovlivňování při rozdělování dotací v již schválených rozpočtových kapitolách. Jde o nejméně využívanou cestou, když ji v roce 2007 použila jen třetina dotázaných poslanců (36%). Nejčastěji ji volili reprezentanti opoziční KSČM (45%) a ČSSD (44%). Komunisté ji, dle svých slov, volili dokonce častěji než předkládání individuálních pozměňovacích návrhů.

Poslanci nám řekli, kde nejčastěji brousí nože před porcováním medvěda. My jsme se jich ještě zeptali, kde je to podle nich nejefektivnější. Vycházeli jsme totiž z jednoduché premisy, že poslanci nevládních stran nemají stejné možnosti přístupu k určitým státním orgánům

jako ti vládní a proto volí jiné metody při získávání peněz pro regiony, přestože jisté metody považují za efektivnější. Položili jsme jim tedy stejnou baterii možností, ale s otázkou na výběr nejefektivnější cesty na pětibodové škále.

Výsledek prezentujeme v

tabulce č. 3.

Jak se ukazuje, nejefektivnější cestou je vliv

Tabulka 3 Efektivita způsobů získání finančních prostředků pro svůj volební obvod

Jak efektivní jsou následující způsoby získání finančních prostředků ze státního rozpočtu do vlastního volebního obvodu? (Efektivní/Neefektivní)	Celkem	ODS	ČSSD	KSČM	KDU-ČSL	SZ
Vlivem v rozpočtovém výboru Sněmovny	86/16	87/14	80/10	90/0	86/14	100/0
Vlivem na ministerstvech při zpracování návrhu SR	60/14	62/13	58/14	67/15	58/28	100/0
Vlivem při rozdělování dotací v již schválených rozpočtových kapitolách	26/47	22/40	29/49	34/48	0/86	50/0
Předložením individuálního pozměňovacího návrhu	20/55	15/64	24/43	18/59	14/86	50/50

Pozn. Byla použita pětibodová škála od 1 (nejefektivnější) po 5 („nejméně efektivní“). Kategorii „Efektivní“ tvoří součet odpovědí 1 a 2. Kategorii „Neefektivní“ tvoří součet odpovědí 4 a 5. Dopočet do 100% představují neutrální odpovědi ze střední hodnoty této škály.

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

v rozpočtovém výboru Sněmovny. Celkem 86% poslanců jej považuje za efektivní, nejvíce z KSČM (90%). Komunisté (dle předchozí tabulky) skutečně ze všech politických stran v praxi volí nejčastěji rozpočtový výbor. Pokud by média měla pravdu o politických dohodách uvnitř rozpočtového výboru, pak lze pochopit i tak vysokou „spokojenost“ komunistů s ovlivňováním tohoto orgánu. Rozpočtový výbor získal v hodnocení poslanců v jiné otázce rovněž jednoznačně nejvyšší známku prestižnosti ze všech parlamentních výborů, což lze hodnotit právě v souvislosti s jeho důležitostí při schvalování zákona o rozpočtu.

⁶ Jde o údaje obsažené jak v usnesení rozpočtového výboru č. 392, tak o pozměňovací návrhy přednesené ve druhém čtení.

Poslanci nejčastěji volená cesta - ovlivňování státního rozpočtu na ministerstvech - je považována za efektivní více než polovinou z nich (60%). Nicméně je to ale o celých 16 procentních bodů méně než efektivita ovlivňování v rozpočtovém výboru. Opět ji nejlépe hodnotí představitelé KSČM (67%) a ODS (62%). Poslanci největší vládní strany tak poněkud překvapivě hodnotí svoji nejpoužívanější metodu k ovlivnění rozpočtu jako méně efektivní, než je tomu u poslanců za opoziční KSČM. To si lze vysvětlit pouze tím, že se na ministerstvech sice snaží lobbovat u ministrů a úředníků za své regiony, ale že je ve finále účinnější prosadit svou v jednodušejí ovladatelném a pro účel rozpočtu zřízeném parlamentním výboru. Navíc tento údaj nahrává údajné dohodě stran o redistribuci poměrných částek ze státní pokladny.

Jako neefektivní metody poslanci vidí ovlivňování při rozdělování dotací v již schválených rozpočtových kapitolách nebo předkládání individuálních pozměňovacích návrhů. A to i přes to, že je více než třetina z nich při svém postupu používá. Tedy že se pokouší ovlivnit směřování rozpočtových peněz těmito kanály, i když je sami považují za neefektivní cestu.

Zdá se, že poslanci volí většinu z možných cest, jak veřejné finance nechat doplout přímo ke svým voličům, a to i přes to, že některé z nich považují za neefektivní. Vedou je k tomu pravděpodobně především tlaky vnějšího okolí, resp. tlaky organizací a institucí z jejich volebních obvodů, které potřebují státní dotaci pro své potřeby. Jak vrcholná představitelka ODS a místopředsedkyně Poslanecké sněmovny Miroslava Němcová uvádí: „Poslanci jsou ve dvojím ohni. Buď vyhoví žadatelům a jejich žádost přednese. Pak je kritizován za to, že se podílí na "porcování medvěda" a dělá si doma laciné politické body. Druhou možností je, že žádosti ze svého volebního kraje nepřednese a opět se na něj snese kritika. Zejména od těch, kteří v jeho pomoc doufali.“

Ukazuje se, že se poslanci skutečně neradi hlásí k tomu, že je pro ně důležité pokusit se během projednávání státního rozpočtu získat finanční prostředky pro svůj volební obvod. Výjimkou byli jen poslanci za SZ a ČSSD. První si za svým odmítnutím porcování stojí i v praxi, druzí se naopak k porcování otevřeně hlásí. Za defenzivou ostatních stojí pravděpodobně mediální tlak a podezření o možné korupci při takovémto jednání, které je nutí k celkem protichůdným prohlášením. Tedy že není zas až tak důležité pokusit se získat dotace ze státního rozpočtu pro projekty v jejich regionu a zároveň se v nich v praxi osobně angažovat.

Pokud by tedy získávání peněz pro vlastní volební obvod nebylo důležité, proč by se v něm vůbec angažovali? Protože mít pověšené na stěně paroží z uloveného dvanáctáka pro myslivce také není vůbec důležité? Pravděpodobně ne. Lovecká hrdost a voličské hlasy jsou příliš silnou drogou.

Průzkum Parlamentu ČR byl realizován dotazníkovým šetřením (face to face) v období mezi říjnem až prosincem 2007. Zúčastnilo se ho na 136 poslanců napříč politickým spektrem. Přestože návratnost byla vysoká (68%), nemají informace za nejmenší parlamentní strany (SZ, KDU-ČSL) vzhledem k nízkému počtu jejich poslanců (i respondentů) příliš velkou vypovídací hodnotu. Přesto je v prezentovaných tabulkách ponecháváme. Celkem jsme získali odpovědi od 60,5% poslanců za ODS, 75,7% za ČSSD, úctyhodných 92,3% za KSČM, výrazně nižších 53,8% za KDU-ČSL a 50% za Stranu zelených.

Použité zdroje:

Český rozhlas 6. 11.09.2007. *Diskuse k návrhu státního rozpočtu na rok 2008*. In: <http://www.rozhlas.cz/cro6/stop/zprava/379235>

los, Novinky, ČTK. 27. 3. 2007. *Kvůli poslaneckým pomníčkům chybí peníze na nemocenskou*. Novinky <http://www.novinky.cz/clanek/112160-kvuli-poslaneckym-pomnickum-chybi-penize-na-nemocenskou.html>

Němcová, M. 2007. *Návrh státního rozpočtu na rok 2008 dorazil do Sněmovny. Porcování medvěda, kdo ochutná a kdo si nechá zajít chuť?*

<http://www.miroslavanemcova.cz/nazory/navrh-statniho-rozpoctu-na-rok-2008-dorazil-do-snemovny.html>

Paroubek, J. 2007. *Proč odmítáme návrh státního rozpočtu na rok 2008*. Právo. 4. 12. 2007.

Pražský deník. 18. 9. 2007. *Rozpočet? Jen chaos, říkají ekonomové*.

Sněmovní tisk 299 - Vládní návrh zákona o státním rozpočtu ČR na rok 2008 a jeho přílohy. In: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?T=299&O=5>

Státní rozpočet (vznik, současné pojetí, funkce a význam).

<http://www.miras.cz/seminarky/verejne-finance-05.php>

Šnidl, V. 2007. *V "porcování medvěda" zvítězili opět lidovci*. HN.IHNED.CZ 22. 11. 2007. <http://hn.ihned.cz/c1-22471910-v-porcovani-medveda-zvitezili-opet-lidovci>

Šnidl, V. 2007. *Poslanci porcovali "medvěda" během přestávky*. HN.IHNED.CZ 23. 11. 2007. <http://hn.ihned.cz/c1-22480970-poslanci-porcovali-medveda-behem-prestavky>

Transparency International - Česká republika (TIC). 2007. TISKOVÁ ZPRÁVA - Praha, 17. září 2007. *Státní rozpočet je nesrozumitelný a netransparentní. Občan se nedozví, co dostává za své daně*. http://www.transparency.cz/pdf/tz_tsr_20070917.pdf

trj, znk,Novinky, Právo. 23. 11. 2007. ČSSD chce peníze na "porcování medvěda" dát raději do škol. <http://www.novinky.cz/clanek/127478-cssd-chce-penize-na-porcovani-medveda-dat-radeji-do-skol.html>

Vavroň, J. 2007. Poslanecké pomníčky letos budou stát až tři miliardy. In: Právo 30. 10. 2007. <http://www.novinky.cz/clanek/125648-poslanecke-pomnicky-letos-budou-stat-az-tri-miliardy.html>

Vavroň, J. 2007. Z rozpočtu se hradí výzkum i výměna oken. In: Právo 1. 12. 2006. <http://www.novinky.cz/clanek/102810-z-rozpocetu-se-hradi-vyzkum-i-vymena-oken.html>

Weikert, P. 2007. Poslanci porcují medvěda: je stíhlejší, rvačka bude větší. Týden 17.10. 2007. http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/poslanci-porcují-medveda-je-stihlejsi-rvacka-bude-vetsi_26894.html

Webové stránky Poslanecké sněmovny - www.psp.cz

Zákon o rozpočtu 360/2007 Sb.

Barbora Špicarová-Stašková

barbora.staskova@soc.cas.cz

»

Důvěra občanů v Parlament České republiky

Klíčová slova: důvěra, parlament, politika

Co je to důvěra a jak jí dělíme?

Důvěra je často označována za jednu ze základních podmínek vzniku a fungování demokracie. Avšak samotné pojetí důvěry a její definice v sociálních vědách jsou velmi různorodé. Zjednodušeně můžeme důvěru chápat jako víru lidí v to, že jim ostatní vědomě či záměrně neuškodí a budou respektovat jejich zájmy [Newton 2007]. Obecně je pak možné říci, že důvěra je založena na dvoustranném vztahu, ve kterém na jedné straně stojí aktivní subjekt, který se rozhoduje o důvěře, spoléhá se na něco či někoho, a na druhé straně je objekt důvěry, který se vyznačuje určitými vlastnostmi či schopnostmi [Sedláčková 2004].

Základní rozdělení důvěry je na tzv. sociální či interpersonální a institucionální. S tímto dělením souvisí nutnost rozlišování mezi 1) důvěrou v ostatní lidi (z anglického trust), která se dále dělí na důvěru v blízké či známé osoby (rodina, přátelé, sousedé, atd.) a tzv. generalizovanou důvěru, tedy obecnou důvěru v ostatní lidi ve společnosti, a 2) důvěru lidí ve společenské či politické instituce (z anglického confidence).

Existuje mnoho různých teorií zabývajících se souvislostmi mezi těmito typy důvěry, avšak všechny označují oba tyto typy za důležité pro fungování moderní demokratické společnosti.

Tento článek se bude zabývat druhým z výše představených typů důvěry, tedy důvěrou občanů České republiky v politické instituce. Zejména bude zaměřen na důvěru české veřejnosti v Parlament ČR a její proměny v období mezi lety 1996 až 2006 a na její srovnání s důvěrou v ostatní politické instituce České republiky ve stejném časovém období.

Měření důvěry v politické instituce v ČR

Fenomémem důvěry v politické instituce se zabývají jak velká sociologická šetření zkoumající procesy transformace v České republice, tak pravidelné výzkumy veřejného mínění. Tento článek vychází z dat omnibusových šetření Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. Již od začátku 90. let 20. století jsou pravidelnou součástí těchto šetření právě otázky zjišťující důvěru občanů k politickým institucím. Počet těchto institucí byl postupně navyšován a v současné době jsou pravidelně kladeny otázky na důvěru v prezidenta republiky, Vládu ČR, Poslaneckou sněmovnu ČR, Senát ČR, krajská zastupitelstva a obecní zastupitelstva.⁷ Pravidelná šetření umožňují sledovat vývoj důvěry k politickým institucím každý měsíc, a tím nám dávají unikátní možnost kontinuálně sledovat nálady a postoje české veřejnosti k těmto institucím.

Otázky týkající se důvěry občanů v politické instituce jsou v naprosté většině případů pokládány vždy na začátku dotazníku, a to z toho důvodu, aby nedošlo k ovlivnění respondentů následnými otázkami, které se mohou týkat politické situace či jiných aspektů společenského života ovlivňujících názor na politické instituce.

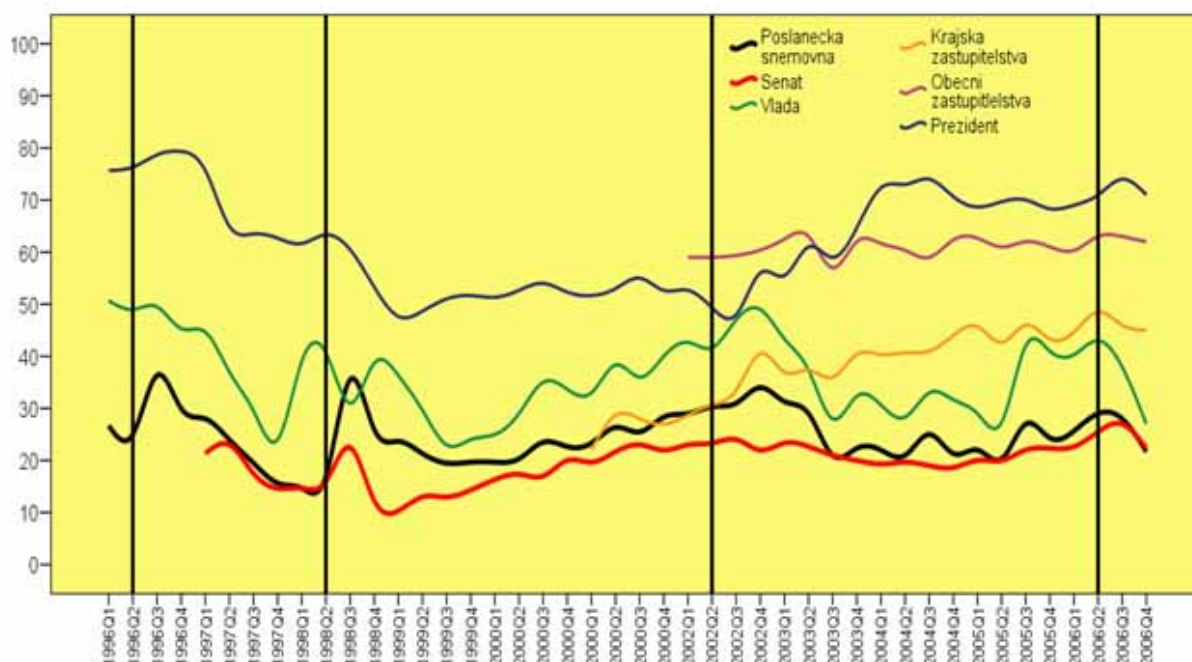
V této souvislosti je nutné upozornit na možnost zaměňování významu důvěry občanů v instituce s jejich spokojeností s fungováním těchto institucí. Avšak ačkoli otázky neudávají, co je přesně pod pojmem důvěřovat institucím myšleno, a může tak tedy dojít k částečnému pozměnění významu odpovědí, podle Kennetha Newtona lidé většinou mají poměrně přesnou představu o tom, na co se jejich dotazníkova šetření důvěry ptají a jsou schopni vyjádřit své postoje [Newton 2007]. Při interpretacích šetření důvěry veřejnosti v instituce je také důležité mít se na pozoru před různorodostí jednotlivých šetření, která se mohou diametrálně lišit. V podstatě je pravidlem, že různá šetření znamenají také různé formulace otázek, které pak mohou následnou interpretaci a srovnání značně zkreslovat.

⁷ Přesná formulace otázek zní: „Řekněte, prosím, důvěřujete prezidentovi republiky, Vládě ČR, Poslanecké sněmovně ČR, Senátu ČR, Vašemu krajskému zastupitelstvu, Vašemu obecnímu zastupitelstvu.“ Možnosti odpovědí jsou: „rozhodně důvěřuji“, „spíše důvěřuji“, „spíše nedůvěřuji“, rozhodně nedůvěřuji“ a „nevím“.

Z tohoto důvodu je pro potřeby tohoto článku použito jedno, i když (jak již bylo zmíněno výše) dlouhodobé a pravidelné šetření. Datový soubor je složen z výsledků cca 100 měsíčních dotazníkových šetření provedených mezi lety 1996-2006. Toto desetiletí bylo vybráno z několika důvodů. Prvním je fakt, že v roce 1996 došlo k prvním volbám v již jaksi konsolidovaném a transformovaném demokratickém systému. Toto období dále pokrývá tři volební období, která zahrnují pravicovou vládu Václava Klause, krizi a úřednickou vládu Josefa Tošovského i levicovou vládu sociálních demokratů. Zároveň jsme byli v tomto desetiletí svědky vzniku dvou nových

Graf 1 tedy jasně ukazuje, že česká veřejnost důvěřuje Parlamentu nejméně ze všech politických institucí. Avšak oproti hodnotám důvěry ve vládu jsou hodnoty pro Parlament poměrně stabilní a nedochází zde k výrazným skokům. V rámci Parlamentu samotného je pak Poslanecká sněmovna veřejností vnímána jako důvěryhodnější komora. Tento fakt je dán zejména nízkou informovaností veřejnosti o funkci a pravomocích horní komory, která je patrná zejména v prvním roce fungování Senátu, kdy se důvěra občanů v Senát pohybovala pod hranicí 20%, a zároveň přes 30% dotázaných na otázku důvěry v Senát odpovědělo možností „nevím“. V průběhu let se zlepšením

Graf 1: Důvěra občanů ČR v politické instituce v jednotlivých čtvrtletích mezi lety 1996-2006

Zdroj: CVVM

Poznámka: Svislé černé čáry v druhých čtvrtletích let 1996, 1998, 2002 a 2006 značí konání voleb do PSP ČR v daném desetiletí.

politických institucí, Senátu ČR a krajských zastupitelstev. Všechny tyto změny a zvraty jsou velmi dobře patrné z Grafu 1, jehož analýze bude věnována následující část článku.

Jak si stojí Parlament ČR v očích české veřejnosti?

Parlament je vnímán jako instituce, která má ze své podstaty reprezentativnosti k občanům nejbližší. Také však platí, že důvěra v instituce je závislá na důvěryhodnosti samotných institucí na jedné straně a ochotě lidí těmto institucím důvěřovat na straně druhé. Z Grafu 1, vycházejícího z dat šetření CVVM po čtvrtletích v letech 1996 až 2006, je patrné jakési vrstvení hodnot důvěry občanů v jednotlivé instituce. Nejméně důvěryhodný je zde Parlament, následován vládou a krajskými zastupitelstvy, nejvíce důvěry naopak získávají obecní zastupitelstva a dlouhodobě si první příčku udržuje prezident.

informovanosti veřejnosti došlo k poklesu těchto odpovědí, i přesto však zůstává Senát na samém konci důvěryhodnosti.

Podíváme-li se na Graf 1 z hlediska voleb do Poslanecké sněmovny (zobrazenými tlustými svislými čarami), je po každých volbách patrný trend narůstání důvěry v Parlament v následujícím čtvrtletí. Jako by tedy nové volby vyvolávaly v občanech jakousi naději a zvyšovaly tak důvěryhodnost Parlamentu. Ta však po „procitnutí“ veřejnosti v dalších obdobích opět klesá. Graf 1 pak také ukazuje, že proměny důvěry v Parlament a vládu souvisí s konkrétní politickou situací a momentálními rozhodnutími a chováním členů Parlamentu a vlády.

Důvody pro vysokou důvěryhodnost obecních zastupitelstev a prezidenta pak můžeme hledat v propojení institucionální důvěry s důvěrou sociální. V případě obecních zastupitelstev je totiž velmi pravděpodobné, že občané své obecní zastupitele osobně znají a jsou si tedy

blíže. V případě prezidenta pak hraje roli fakt, že se jedná o jednu všeobecně známou osobu, jejíž funkce je reprezentativní a lidé se tak s ní mohou lépe ztotožnit. V souvislosti s důvěrou veřejnosti v prezidenta pak stojí za upozornění nárůst důvěry v tuto instituci po nástupu Václava Klause do této funkce.

Shrnutí

Omnibusová šetření Centra pro výzkum veřejného mínění nabízejí unikátní možnost dlouhodobého sledování názorů a postojů české veřejnosti vůči politickým institucím v České republice. Z analýzy výsledků těchto šetření v letech 1996 až 2006 vyplývá, že důvěra občanů v Parlament České republiky je sice nejnižší ze všech politických institucí, avšak je také zároveň poměrně stabilní. Občané sice reagují na změny politické situace a jednotlivá rozhodnutí poslanců, avšak ne do takové míry jako je tomu u hodnot pro důvěryhodnost vlády. Důležitou roli ve vysokých hodnotách důvěry obecním zastupitelstvím a prezidentu republiky pak může hrát spojení s tzv. sociální důvěrou.

Literatura:

Newton, K. 2007. „Social and Political Trust“. Pp 342-361 in R.J. Dalton and H.-D. Klingemann (eds.) The Oxford Handbook of Political Behaviour, vol. II. Oxford: Oxford University Press.

Sedláčková, M. 2004. „Důvěra v demokratické společnosti“. Pp 135-150 in J. Kabele et al. (ed.) Rozvoj české společnosti v Evropské unii I. Sociologie-prognostika a správa. Praha: MATFYZ Press.

Alžběta Bernardyová

alzbeta.bernardyova@soc.cas.cz

»

Hodnotové systémy politických elit a veřejnosti

Klíčová slova: hodnoty, parlament, politika, veřejnost

Od počátku využívání dotazníkových šetření při zkoumání politických postojů veřejnosti se objevovaly studie, které upozorňovaly na to, že veřejnost se málo zajímá o politiku, nerozumí jí, obtížně se v ní orientuje a nezná či nechápe základní politické procesy. Zároveň Philip Converse ukázal, že postoje politických elit a veřejnosti jsou strukturovány odlišným způsobem, což může výrazně ohrozit efektivitu politické reprezentace [Converse 1964]. Converseova studie byla kritizována z různých pozic (podrobněji viz Linek and Lyons 2008). Jeden proud výtek poukazoval na časovou a

prostorovou omezenost jeho zjištění s dovětkem, že v zemích s více programově definovanými stranami odlišnosti elit a veřejnosti tak velké nejsou (například Granberg and Holmberg 1996). V tomto článku nejprve představím Converseův přístup ke zkoumání konzistence hodnotových systémů politických elit a veřejnosti a jeho zjištění. Následně ukáži, že Converseova zjištění o výrazně vyšší konzistenci postojů politických elit byla replikována i v dalších studiích v USA a Evropě.

Converseův přístup ke zkoumání hodnotových systémů veřejnosti a elit

V roce 1964 prezentoval Converse zjištění o rozdílech ve strukturovanosti a konzistenci hodnotových systémů u politických elit na jedné straně a veřejnosti na druhé straně [Converse 1964]. Hodnotový systém definoval jako konfiguraci postojů a hodnot, v níž jsou jeho jednotlivé složky spojeny dohromady vazbou či funkční závislostí. Touto vazbou je míněna úspěšnost, s níž předpovíme na základě znalosti jednoho postoje jiný postoj. Složky hodnotového systému jsou hodnoty a postoje, jež se liší v centralitě a v rozsahu. Centralita postoje odkazuje k roli, jakou hraje v hodnotovém systému. Ústřednější bývají většinou principiální či abstraktní hodnoty a většinou se jedná o postoj, který se snadno nezmění. Centralita tedy odkazuje k pevnosti zastávání postoje, ale zároveň – a to nepřímo – i k významnosti daného postoje pro občana. Rozsah hodnotového systému odkazuje k šířce spektra postojů, jež hodnotový systém zahrnuje (více o Converseově pojetí hodnotových systémů a zjištění studie, viz Linek and Lyons 2008).

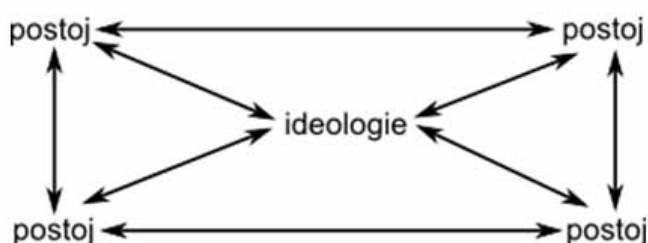
Hodnotový systém tedy znamená seskupení určitých postojů do většího souboru, a to na základě vazeb mezi těmito postoji, jež mohou být vertikální nebo horizontální (viz Obrázek 1). Converse upozornil, že zdroje těchto vazeb mohou být různé (logické, psychologické a sociální), nicméně nejvýznamnější je vytváření hodnotových systémů malou skupinou lidí, která je difúzně šíří jako balíky, jejichž vazby jsou občany vnímány jako přirozené. Converse uznával, že si lidé přepracovávají různé myšlenkové projekty a vytvářejí vlastní hodnotové systémy; ty nemusejí být logické a stačí, že jsou psycho-logické, tedy že dávají smysl pouze jejich držitelům. Nicméně nejdůležitější pro něj byla sociální difúze hodnotových systémů, tedy vědění „o tom, co jde společně s čím“. Vytváření vazeb skrze difúzi implikuje závislost na předávání informací – jestliže nejsou informace dostatečně přenášeny, nebudou existovat vazby mezi postoji a ani shoda v hodnotových systémech veřejnosti a politických elit.

Míru organizovanosti hodnotových systémů Converse zkoumal na sedmi postojích k politickým tématům, z nichž čtyři se týkaly vládních aktivit ohledně podpory zaměstnanosti, rovného zacházení s afroameričany, organizace školství, poskytování veřejných služeb v energetice a bydlení a zbylé tři mezinárodní politiky jako míra aktivismu v zahraničí,

hospodářská pomoc chudým státům a vojenská pomoc proti komunismu. Vazby mezi postoji měřil pomocí korelačního koeficientu gamma. Jelikož jeho základní tezí bylo, že difúze hodnotových systémů vytvořených elitami závisí na předávání informací, předpokládal, že síla vazeb se proměňuje v závislosti na politické informovanosti a psychologickém zapojení občanů do politiky. Tuto tezi dokazoval tím, že porovnal konzistenci postojů u veřejnosti a u politických elit (kandidáti do amerického Kongresu). Výše vazeb mezi jednotlivými prvky hodnotového systému byla v obou skupinách odlišná, neboť politické elity měly mnohem vyšší organizovanost postojů. Converse tvrdil, že variaci ve vazbách způsobovala politická informovanost a že žádné jiné faktory tak výrazně mezi jedinci s konzistentními a nekonzistentními postoji nediskriminovaly; toto tvrzení ale nedokázal. Zároveň ukázal, že vazby mezi doménami témat a uvnitř samotných domén (domácí a zahraniční politika) se liší, což naznačuje existenci hranic mezi hodnotovými systémy [Converse 1964: 228–229].

Existenci vazeb mezi postoji s největší pravděpodobností umožňují dvě základní charakteristiky hodnotového systému: (1.) existence organizačního principu například v podobě politické ideologie, jež umožňuje koherentní seskupení postojů, a (2.) rozsah hodnotového systému, který se projevuje tím, že jedinec má vůbec na konkrétní téma názor a dokáže k němu zaujmout postoj. Organizačním principem bývá většinou základní ideové štěpení společnosti, v americkém případě to byla ideologická osa liberalismus-konzervatismu; v českém prostředí se jedná o osu levice-pravice. Existence takovéto ideologické (a symbolické) osy může poskytovat jeden z hlavních nástrojů pro organizaci postojů do uceleného souboru, a to aniž by byla jedinci tato ideologie výslovně artikulována; tato osa poskytuje informaci o tom, co s čím souvisí. Druhá podmínka zdrojů vazeb mezi postoji souvisí se samotným zastáváním postojů: bez existence postoje není možné, aby existovala vazba.

Obrázek 1. Hodnotový systém dle Converse (1964)

Zdroj: Překresleno dle Dalton (2002: 16).

Converse byl kritizován za to, že po veřejnosti požadoval, aby uvažovala ve stejných termínech jako politické elity a aby své postoje organizovala do stejných shluků. Strukturovat své postoje tak, že nejsou se stranickými ideologiemi koherentní, je ale běžná věc a hodně souvisí s využíváním sociálních skupin a vlastních zájmů pro získávání postoje (na rozdíl

od používání abstraktních principů). Představme si dělníka s nejistým zaměstnáním a zároveň otce rodiny s hypotékou. Tento člověk většinu svých politických postojů může organizovat kolem teze „co je dobré pro dělníka“ (naopak jeho zaměstnavatel může používat tezi „co je dobré pro vlastníka, pro byznys“). Proto může tento dělník požadovat jak nižší daně, tak vyšší dávky v nezaměstnanosti či státní podporu hypoték. Tyto požadavky jsou z hlediska levo-pravé ideologické škály nekoherentní (nižší daně vs. vyšší dávky), ale z hlediska života onoho člověka jsou logické a koherentní.

Replikace Converseových výzkumů v USA a Evropě

Podobnost strukturace politických postojů politických elit a veřejnosti byla zkoumána velmi zřídka, neboť pro provedení takové studie je nutné provést dotazníkové šetření veřejnosti a elit se stejnými postojovými otázkami. V USA byla Converseova studie (1964) replikována několikrát, vždy se nicméně na úrovni elit jednalo o šetření kandidátů do Kongresu [Bishop a Francovic 1981] či delegátů stran na nominačních konferencích [Jennings 1992]. Obě studie potvrdily tvrzení o mnohem větší postojové konzistenci elit oproti veřejnosti a zároveň ukázaly, že z hlediska postojové organizace existuje ve veřejnosti hierarchie z hlediska zapojení do politiky.

V Evropě byl podobný design výzkumu použit dvakrát a vždy byli politické elity operacionalizovány jako členové národního parlamentu [Converse and Pierce 1986; Granberg and Holmberg 1996]. Converse s Piercem pokračovali v americké tradici a jako hlavní vysvětlující proměnnou vazeb mezi postoji použili zapojení do politiky, jež může mít podobu skutečného děláni politiky a participování na ní, tak psychologického zapojení. Naopak Granberg s Holmbergem chtěli prozkoumat tezi, že na konzistenci postojů mají větší vliv politické strany a příslušnost ke skupině než politická informovanost občanů či jejich zapojení do politiky. Měla-li platit jejich teze, pak bylo oprávněné očekávat, že existuje hierarchie ve strukturaci a stabilitě politických postojů od nejvíce pevných a strukturovaných postojů členů parlamentu, přes členy politických stran, voliče až k nevoličům, u nichž lze naopak očekávat nejnižší míru stability a strukturace postojů [Granberg and Holmberg 1996: 60]. Ukázali, že vazby mezi postoji rostou s mírou angažovanosti, resp. příslušností do skupin. Nejméně strukturované postoje měli nevoliči, pak voliči, následování členy stran a nejvíce strukturované postoje měli poslanci. Důkaz o větším významu politické angažovanosti a organizovanosti pro existenci vazeb mezi postoji získali analýzou postojů elit, jež rozdělily do několika skupin. Síla vazeb mezi postoji klesala od politických elit a pracovníků zájmových skupin, přes mediální a kulturní elity až po vedoucí pracovníky v hospodářství, náboženství, vysokého školství a armády. Pro Granberga s Holmbergem je tato variabilita v síle vazeb mezi jednotlivými skupinami důkazem toho, že politické strany a další

politické organizace usnadňují formování politických ideologií a jejich stabilitu.⁸

Závěr

Zkoumání toho, zda elity a veřejnost obdobným způsobem organizují své postoje, se může zdát elitistické, neboť veřejnosti vnucuje takovou strukturaci postojů, jakou mají politické elity. Toto zkoumání má ale zřetelné opodstatnění. Má-li efektivně fungovat volební vazba mezi voliči a jejich reprezentanty, tak by měly hodnotové systémy obou skupin být podobné. Představme si situaci, kdy hypotetický český občan požaduje nízké daně, registrované partnerství, státní nemocnice a zastavení evropské integrace. Takovýto hodnotový systém vůbec nekoresponduje s nabídkou politických stran; výběr strany u tohoto hypotetického občanu bude velmi obtížný a jakákoli volba strany bude znamenat, že tato strana bude prosazovat některé věci, s nimiž souhlasí, a jiné, s nimiž nesouhlasí. Conversův přístup vlastně sleduje, nakolik takováto efektivní reprezentace může probíhat.

Tento příspěvek vznikl díky podpoře projektu „Evropeizace politické reprezentace v České republice“ za podpory GA ČR (č. 407/07/1395).

Literatura

Bishop, George F., and Kathleen A. Francovic. 1981. "Ideological Consensus and Constraints Among Party Leaders and Followers in the 1978 Election." *Micropolitics* 1:87-111.

Converse, Philip E. 1964. "The Nature of Belief Systems in Mass Publics." Pp. 206-261 in *Ideology and Discontent*, edited by David Apter. New York: Free Press.

Converse, Philip E., and Roy Pierce. 1986. *Political representation in France*. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press.

Dalton, Russell J. 2002. *Citizens Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*. New York: Chatham House.

Granberg, Donald, and Soren Holmberg. 1996. "Attitude Constraint and Stability among Elite and Mass in Sweden." *European Journal of Political Research* 29:59-72.

⁸ Jejich zjištění ale nejsou přímým potvrzením teze, že stranická angažovanost má větší význam než jiné koncepty jako například politická informovanost. Neprovedli totiž přímé srovnání vlivu obou proměnných na stabilitu postojů a jejich vazby. Zároveň lze očekávat, že různé elity se liší v míře politických znalostí (například náboženské a kulturní elity mohou mít nižší politické znalosti než politické a hospodářské elity).

Jennings, M. Kent. 1992. "Ideological Thinking Among Mass Publics and Political Elites." *The Public Opinion Quarterly* 56:419-441.

Linek, Lukáš, and Pat Lyons. 2008. *Politická informovanost občanů: teorie, měření a role při zkoumání politických postojů*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Lukáš Linek

lukas.linek@soc.cas.cz

»

Struktura hodnotových systémů české veřejnosti a politických elit

Klíčová slova: hodnoty, parlament, politika, veřejnost

Hodnotové systémy politických elit a veřejnosti mívají odlišnou strukturu. Základní zjištění dosavadních výzkumů jsou následující: (1.) elity mají rozsáhlejší hodnotové systémy než veřejnost; (2.) vazby mezi postoji jsou u veřejnosti mnohem slabší než u elit; (3.) elity mají strukturu politických postojů mnohem stabilnější než veřejnost; (4.) elity mnohem častěji využívají abstraktní principy pro strukturaci postojů (Converse 1964; Converse, Pierce 1986; Granberg, Holmberg 1996; Jennings 1992). Na základě dat z České republiky můžeme prozkoumat, zda některá z uvedených zjištění platí i v postkomunistické zemi. V tomto textu se zaměřím na postojovou konzistenci (vazby mezi postoji) české veřejnosti a poslanců na základě dotazníkových šetření z let 2006 a 2007.

Prozkoumat sílu postojových vazeb u politických elit, konkrétně členů parlamentu, a veřejnosti je možné díky dvěma dotazníkovým šetřením: (1.) České volební studii 2006 (ČVS 2006); (2.) Parlament 2007. Sběr dat ČVS 2006 provedlo Centrum pro výzkum veřejného mínění SOÚ AV ČR ve dnech 9.–21. 6. 2006; dotázáno bylo 2002 respondentů (podrobněji [Linek et al. 2007]). Sběr dat Parlament 2007 provedlo oddělení Sociologie politiky SOÚ AV ČR; v rozmezí října až listopadu 2007 bylo dotázáno celkem 136 poslanců. Vazby mezi postoji lze zkoumat na celkem 15 postojových otázkách a jedné otázce na sebezaražení na levo-pravé ideologické škále (znění otázek viz informace k ČVS 2006 na internetových stránkách Sociologického datového archívu <http://archiv.soc.cas.cz/>).

Postojové otázky pohledem analýzy hlavních komponent

Analýza hlavních komponent odhalila, že odpovědi poslanců na 15 postojových otázek lze popsat pomocí dvou základních latentních

postojových dimenzí, jež reprezentují na jedné straně dimenze socialismus-liberalismus nebo jinými slovy též dimenze levice-pravice (zahrnuje témata jako míra zdanění, poskytování veřejných služeb, privatizace, poskytování dotací zemědělcům, ale zároveň i stupeň evropské integrace a využívání lustrací) a na druhé straně dimenze sociální liberalismus-konzervatismus (ukončení těhotenství, role církve v politice a boj s kriminalitou). Obě dimenze spolu souvisí velmi málo, při analýze hlavních komponent s metodou rotování oblimin jsou obě dimenze zkorelované na úrovni pouhých 0,04. Pouze otázka týkající se migrace nesouvisí ani s jednou z dimenzí a ochrana životního prostředí sice s levo-pravou škálou souvisí, ale nikoli silně (korelace mezi postojem k ochraně životního prostředí a sebezražením na levo-pravé škále je pouhých 0,36 a korelace postoje s postojovou dimenzí socialismus-liberalismus dosahuje 0,49). Proto i v pozdějších analýzách pracuji s různými počty postojů tvořících dimenzi levice-pravice.

V případě veřejnosti je mnohem obtížnější seskupit postoje do podobných skupin. Analýza hlavních komponent odhalila dvě základní dimenze jako v případě poslanců, jejich struktura je nicméně částečně odlišná, nemají takovou zjevnou validitu jako v případě poslanců a navíc mají mnohem nižší schopnost vysvětlit variabilitu dat. Zatímco v případě poslanců jednotlivé dimenze vysvětlí 42 a 12 procent variability dat, tak v případě veřejnosti pouze 21 a 10 procent. Struktura dimenzí se liší především proto, že s ani jednou dimenzí nesouvisí nejen postoj k migraci jako v případě poslanců, ale ani postoje k dalšímu průběhu evropské integrace, k prioritám hospodářské politiky a způsobu boje s kriminalitou. Hlavní postojovou dimenzí socialismus-liberalismus tak místo 11 postojů jako v případě poslanců tvoří v případě veřejnosti pouze 7 postojů. Navíc postojová dimenze sociálního liberalismus-konzervatismu zahrnuje vedle postoje k ukončení těhotenství a roli církve v politice i postoje k poskytování dotací zemědělcům a ochraně životního prostředí.

Vazby mezi postoji

Analýza hlavních komponent u postojových otázek naznačila, že míra vazeb mezi postoji bude u poslanců a veřejnosti odlišná. Vyšší podíl vysvětlené variability pomocí dvou postojových dimenzí v případě poslanců naznačuje mnohem

těsnější svázanost jednotlivých postojů. K měření vazeb mezi postoji využiji Pearsonův korelační koeficient, který je využíván tehdy, když proměnné, jejichž vztah je analyzován, mají kvantitativní povahu. Při jeho aplikaci na měření vazeb mezi postoji se předpokládá, že ordinální charakter postojových proměnných není problémem. Tento koeficient se vypočítá jako podíl kovariance a součinu směrodatných odchylek a nabývá hodnot v intervalu mínus jedna až plus jedna, kdy 0 znamená neexistenci vztahu, +1 lineární pozitivní závislost a -1 lineární negativní závislost (Hendl 2004: 243–247).

Sílu vazeb popisují údaje v tabulce 1 zvláště pro poslance a veřejnost. Tabulka prezentuje tři základní informace: (1.) průměrnou korelaci postojů se sebezražením na levo-pravé škále; (2.) průměrnou korelaci mezi postoji, tvořícími postojovou dimenzi; (3.) průměrná korelace mezi postoji tvořícími odlišné postojové dimenze. Výsledky analýz využívají rozčlenění 15 postojových otázek do dvou skupin: 10–12 položek tvořících dimenzi socialismus-liberalismus a 3 položek tvořících dimenzi sociální liberalismus-konzervatismus dle zařazení u poslanců. Důvod pro použití různého počtu otázek pro postojovou dimenzi socialismus-liberalismus spočívá v tom, že postoje k migraci a ochraně životního prostředí souvisí s danou dimenzí jen omezeně; je vidět, že po jejich vypuštění dochází k zvýšení jak průměrné mezipoložkové korelace, tak průměrné korelace s levo-pravou škálou.

Průměrná mezipoložková korelace pro dimenzi socialismus-liberalismus dosahuje 0,45 v případě poslanců a pouze 0,10 v případě veřejnosti. Postupným vylučováním postojů k migraci a poté k ochraně životního prostředí dochází ke zvýšení průměrné korelace na 0,51 a 0,54, resp. 0,14 a 0,17. Postoje poslanců spolu tedy na dané postojové dimenzi mnohem více souvisí: souhlasí-li například poslanec se zavedením rovné daně, je zároveň pro co nejmenší intervence státu do hospodářství či pro co nejdřívejší privatizaci státem vlastněných firem. V případě dimenze sociálního liberalismus-konzervatismus jsou obě hodnoty mezipoložkové korelace nízké, i když v případě poslanců je hodnota dva a půlkrát vyšší než u veřejnosti. Důvodem nízké průměrné hodnoty je především postoj k řešení kriminality, jenž má nejnižší korelace s dalšími dvěma postoji, a to jak

v případě poslanců, tak v případě veřejnosti.

Faktorová analýza již naznačila, že obě postojové dimenze spolu vůbec nesouvisí. Průměrné korelace mezi postoji tvořícími

Tabulka 1. Průměrné korelace mezi jednotlivými politickými postoji u poslanců a veřejnosti

dimenze	mezipoložková korelace		korelace mezi dimenzemi		korelace s LP škálou	
	poslanci	veřejnost	poslanci	veřejnost	poslanci	veřejnost
<i>socialismus-liberalismus</i>						
12 položek	0,45	0,10	0,04	0,00	0,62	0,22
11 položek	0,51	0,14	0,03	-0,01	0,66	0,25
10 položek	0,54	0,17	0,04	-0,01	0,69	0,28
<i>sociální liberalismus-konzervatismus</i>						
3 položky	0,30	0,13	-	-	0,11	-0,02

Zdroj: Česká volební studie 2006; Parlament 2007.

odlišné dimenze ukazují totožné zjištění (sloupce označené jako „korelace mezi dimenzemi“). Toto zjištění zároveň naznačuje, že by bylo mylné sledovat průměrné hodnoty vazeb mezi postoji bez vyčlenění spolu souvisejících postojů (postojových dimenzí). Docházelo by totiž k umělému snižování vazeb mezi postoji v důsledku toho, že konkrétní postoje spolu vůbec nesouvisí. Converse v tomto smyslu hovořil o odlišných hodnotových doménách či oblastech (viz jeho členění na domácí a zahraniční politiku).

Poslední údaj, který tabulka 1 nabízí, je hodnota průměrné korelace postojů s levo-pravou ideologickou škálou (sloupce označené jako „korelace s LP škálou“). Postoje tvořící dimenzi socialismus-liberalismus jsou u poslanců mnohem více zkorelovány s levo-pravou škálou než u veřejnosti. Po vyloučení dvou postojů, které ne úplně dostatečně souvisí s levo-pravou škálou a zároveň dimenzí socialismus-liberalismus, dochází ke zvýšení průměrné korelace až na 0,7 u poslanců a 0,3 u veřejnosti. V případě škály sociální liberalismus-konzervatismus postoje s levo-pravou škálou vůbec nesouvisí.

Závěr

Postoje poslanců a veřejnosti jsou organizovány odlišným způsobem (struktura postojových dimenzí se liší) a zároveň vazby mezi postoji jsou mnohem silnější u poslanců. Z těchto zjištění plyne, že hodnotové systémy politických elit a veřejnosti ne úplně korespondují, což může být zdrojem problémů při efektivní politické reprezentaci. Především se ukazuje, že politické elity jsou schopné zorganizovat do jedné postojové dimenze – konkrétně do dimenze socialismus-liberalismus či též levice-pravice – více témat a objektů postojů. Zároveň tyto postoje zastávají systematictěji. Hodnotové systémy politických elit tak přesněji odrážejí politické ideologie, s nimiž politické strany vstupují do politické soutěže a jež nabízejí veřejnosti. Naopak na straně veřejnosti je možné zaznamenat určitou nekoherenci ve vztahu k těmto ideologiím, a proto i volba strany nemůže znamenat stoprocentní podporu programu dané politické strany.

Průzkum i tento příspěvek vznikly díky podpoře projektu „Evropeizace politické reprezentace v České republice“ za podpory GA ČR (č. 407/07/1395).

Literatura

Converse, Philip E. 1964. "The Nature of Belief Systems in Mass Publics." Pp. 206-261 in *Ideology and Discontent*, edited by David Apter. New York: Free Press.

Converse, Philip E., and Roy Pierce. 1986. *Political representation in France*. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press.

Granberg, Donald, and Soren Holmberg. 1996. "Attitude Constraint and Stability among Elite and Mass in Sweden." *European Journal of Political Research* 29:59-72.

Hendl, Jan. 2004. *Přehled statistických metod zpracování dat. Analýza a metaanalýza dat*. Praha: Portál.

Jennings, M. Kent. 1992. "Ideological Thinking Among Mass Publics and Political Elites." *The Public Opinion Quarterly* 56:419-441.

Linek, Lukáš, Tomáš Lebeda, Pat Lyons, and Klára Vlachová, et al. 2007. *Voliči a volby 2006*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Lukáš Linek

lukas.linek@soc.cas.cz

« Vydává Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., dne 1. 10. 2008 » « Šéfredaktorka: Marta Kolářová »
« Redakční rada: Daniel Čermák, Radka Dudová, Yana Leontiyeva, Pat Lyons, Lukáš Novotný, Petra Guasti, Natalie Simonová, Eva Mitchel, Petr Sunega, Iva Štohanzlová » « Technická redaktorka: Michaela Vojtková »
« Adresa: SOCIOWEB, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Jilská 1, 110 00 Praha 1, tel./fax: +420 222 221 662, e-mail: socioweb@soc.cas.cz » « ISSN 1214-1720 »

« © Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha »